– დონ ხუან კარლოს I სათავეში, რომელსაც მხარს უმშვენებს ასევე განათლებული, სათნო და უაღრესად სიმპათიური დედოფალი – დონნა სოფია, საბერძნეთის უკანასკნელი მეფის კონსტანტინეს და.

* * *

ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ პატივცემულ ავტორებს სწორედ ამგვარი რეფორმატორული გზა და სწორედ ამგვარი მეფე-დედოფალი ჰყავდათ მხედველობაში, როცა ჩვენ – უთაებოლო "პოლიტიკური" ქარიშხლების, უაზრო სამხედრო ავანტიურების, მავანთა მრავალწლიანი ამბიციური ლაყბობის უსასრულო პერიპეტიებით ტვინგადაღლილებს არარსებული კონსტიტუციური მონარქიის "აღდგენას" /?!/ გვთავაზობდნენ. მაგრამ სადაა ან ასეთი დიქტატორი, ან ასეთი კანდიდატი მეფობისა?

კარგი იქნებოდა ამასთან ერთად, თუ ისინი გაგვანდობდნენ ჩვენ, უბრალო მოკვდავთ – მაინც ვის გაიაზრებენ საქართველოს მომავალ მეფედ, რამეთუ საქართველოს გარეთ მცხოვრები არცერთი წარმომადგენელი ბაგრატიონთა ტრადიციული დინასტიიდან არა თუ მეფედ, უბრალო მინისტრადაც არ უქნია მამაზეციერს! ხოლო სამეფო ტახტის ერთადერთი კანონიერი მემკვიდრე – ნუგზარ პეტრეს ძე ბაგრატიონი, უნიჭიერესი პიროვნების – პეტრე გრუზინსკის ვაჟი, რომელსაც კრილოვის ქუჩის ბავშვები, შორეულ 30-40-იან წლებში, ხშირად კუდში დავდევდით მისი საოცრად ლამაზი, თმაშეკერცხლილი იერისა და ცნობილი ვაჟკაცობის გამო, არ ვიცი – არის თუ არა მზად იტვირთოს ეს უმძიმესი მისია; ისიც – როდემდე უნდა ელოდეს, როდის მიიწვევენ ტახტის დასაკავებლად პატივცემული ავტორები და მათი თანამოაზრენი?

ან ეგებ ის მაინც გვამცნონ ჩვენ – პრეზიდენტობის უამრავ მოსურნეთა დაუსრულებელი, დაბოღმილი, გულისამრევი ფუსფუსით შეღონებულ მაყურებელთ, რომელი ახალი დინასტიის წარმომადგენელი ჰყავთ მათ მხედველობაში მომავალ, მკვდრეთით აღმდგარ ტახტზე აღსაზევებლად?

ნოდარ კიკვაძე

ფანტასმაგორია ქვეყნის გადასარჩენად?

(რეპლიკა სტატიის «გეორგიევსკის ტრაქტატი და ქართული სახელმწიფოს მომავალის» გამო)

თბილისი
2003

რედაქტორი: პროფ. *ვაჟა კეშელავა*

რეცენზენტები: პროფ. *დავით კაციტაძე*
დოც. *ბაკურ ბაქრაძე*

© ნ. კიკვაძე, 2003
© გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2003

მოახლოებულმა საპარლამენტო და შემდგომ საპრეზიდენტო არჩევნებმა მკვეთრად დაძაბა ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური მდგომარეობა საქართველოში, სამწუხაროდ – უარყოფითი მუხტით. ქვეყანა, ერი, რომლის კეთილდღეობისა და კეთილგანწყობისათვის ზრუნავს თითქოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ რეგისტრირებული 161 (?!) პარტია და პოლიტიკური გაერთიანება, გაოგნებული, ხშირად დამშეულიც კი შესცქერის აზრთა და შეგონებათა იმ ბაკქანალიას, რომელსაც ესოდენ მგზნებარედ აფრქვევენ მაყურებელთა და მსმენელთა წინაშე რეალურ საქმიანობაში ხელმოცარული „ვაი-სპეციალისტები" თუ საერთოდ გაავებული მოლაყბენი, რომელთაც მხოლოდ ესღა დარჩენიათ თავსარჩენ საქმედ. როგორ არ მოვიგონოთ ასეთ ვითარებაში სახელგანთქმული ფილოსოფოსის ოსვალდ შპენგლერის ბრწყინვალე ფორმულა პარტიათა შესახებ: „პარტია – ესაა როცა უმუშევრები (Arbeitslosen) ორგანიზებული არიან უსაქმურთა (Arbeitssheuen) მიერ" [1]

ცხადია, რომ გაოგნებულ ერს ერთადერთ მოძღვრად, ჭეშმარიტ გზამკვლევად საკუთარი ინტელიგენცია, მეცნიერებისა და კულტურის კორიფენი წარმოუდგენია, რომელთაც იგი სასოებით ზრდიდა ათეული წლების განმავლობაში (თვით ავადსახსენებელი კომუნისტური რეჟიმის დროსაც კი!) და რომელნიც, საყოველთაო შეჯირვების ჟამს, ვალდებული არიან კიდეც უჩვენონ მას გზა – გაცისკროვნებული ტაძრისაკენ.

ამგვარი თავსატეხი ამოცანის გადაჭრას მიუძღვნეს უთუოდ ამას წინათ „საქართველოს რესპუბლიკაში" გამოქვეყნებული თავიანთი პრობლემური წერილი ზემოხსენებული სათაურით ორმა ცნობილმა მეცნიერმა და პოლიტოლოგმა ბატონებმა ომარ გოგიაშვილმა და ელბერდ ბატიაშვილმა [2]

კვინტესენცია ამ მრავალმხრივ საყურადღებო წერილისა ასეა გახმაურებული დასასრულს: „ერთი სიტყვით, ჩვენი ისტორია თვითონვე გვიკარნახებს ჩვენს სამომავლო გზას

და ჩვენი ვალია ძველებურად ყური არ მოვუყრუოთ მას. გეორგიევსკის ტრაქტატის გახსენებაც იმას უნდა გვასწავლიდეს, რომ ქართული სახელმწიფოს მემკვიდრეობის და ისტორიული სამართლიანობის თვალსაზრისით მოვალენი ვართ დღის წესრიგში დავსვათ კონსტიტუციური მონარქიის საკითხი... ეს იქნება ამასთან „ბედნიერი მორიგება" საქართველოს წარსულსა და მომავალს შორის" (ხაზგასმა ჩემია, ნ. კ.).

მიუხედავად გულწრფელი პატივისცემისა კოლეგების მიმართ, (ამასთან ერთად ჩემი ყოფილი შესანიშნავი სტუდენტებისაც), იძულებულად მივიჩნევ თავს, რომ განვაცხადო – ამჟამად მათ აშკარად უმტყუნა ზომიერების გრძნობამ და, ვფიქრობ, პოლიტიკურმა ალღომაც.

შკვე დასაწყისშივე საქმე გვაქვს უცნაურ გაუგებრობასთან. პატივცემული ავტორები მოგვიწოდებენ – „...ავიღოთ ამ მხრივ თუნდაც ილია. გადავხედოთ მის საპროგრამო წერილებს - „ცხოვრება და კანონი", „საპოლიტიკო მიმოხილვა"... აქ ყველგან იგი კონკრეტულ-ისტორიულ ვითარებასთან მიმართებაში განიხილავს გეორგიევსკის ტრაქტატსაც და რუსეთთან დაკავშირებულ მთელ პრობლემატიკასაც".

რაკიღა ეჭვი შემეპარა ილიასეული მემკვიდრეობის ჩემეულ ცოდნაში, კიდევ ერთხელ გადავიკითხე მითითებული წერილები. წერილებში „ცხოვრება და კანონი", რომლებიც 1877-1881 წლებშია დაწერილი, ილია ეხება 1864 წელს ბატონყმობის გაუქმების შემდეგდროინდელ სოციალურ-ეკონომიკურ ვითარებას საქართველოში და საჭირბოროტო სამართლებრივ პრობლემებს [3]. ვერცერთი სიტყვა გეორგიევსკის ტრაქტატისა და იმდროინდელი ვითარების ილიასეული შეფასებისა მე ამ ნაწარმოებში ვერ აღმოვაჩინე. შესაძლებელია მე ვერ მივაგენი ამ შემთხვევაში ჩვენთვის საინტერესო სიუჟეტს – მადლობელი ვიქნები, თუ პატივცემული ავტორები მიმითითებენ ამის შესახებ. მით უფრო მადლობელი ვარ მათი იმის გამო, რომ კიდევ ერთხელ დავრწმუნდი ილიასეული ანალიზის გამჭრიახობასა და მართებულობაში:"... რაც უნდა მდიდარი

ქვეყანა იყოს ბუნებით, თუ იქ ჩემი და შენი, ესე იგი კაცთა უფლება და მოვალეობა, ძნელად გასარჩევია და არ არის საყოველთაოდ განსაზღვრული ცხადად და უცილოდ. იქ ხალხის წარმატება და კეთილდღეობა, თუ ყოველდღე უკან არ იწევს, შეფერხებელი ხომ არის და არის, ამის მაგალითი თვით ჩვენი ქვეყანაა" [4, ხაზგასმა ჩემია, ნ.კ.]. ხომ არ მოგაგონებთ ეს წინასწარმეტყველური განჭვრეტა ჩვენს დუხჭირ სინამდვილეს, პატივიცემულო თანამემამულენო?

რაც შეეხება „საპოლიტიკო მიმოხილვას", ორ წერილში, რომლებიც დაწერილია 1882 წლის იანვარ-თებერვალში, ილია მიმოიხილავს პრუსია-საფრანგეთს შორის წარმოქმნილ მძაფრ პოლიტიკურ კრიზისს და ევროპულ სახელმწიფოთა, (მათ შორის რუსეთისაც), საგარეო პოლიტიკურ კოლიზიებს [5]. შეიძლება მე ვცდები და არსებობს სხვა „საპოლიტიკო მიმოხილვაც", მაგრამ ყოველ შემთხვევაში აქაც არცერთი სიტყვა არაა გეორგიევსკის ტრაქტატის შესახებ.

გეორგიევსკის ტრაქტატისა და, საერთოდ, იმდროინდელი ვითარების გენიალური ანალიზი კი დიდმა მამამ უმადური ქართველობისა, (სწორუპოვარი ილია, ბოლოს და ბოლოს, ხომ ქართველის ხელით ნასროლმა ტყვიამ გამოასალმა წუთისოფელს!), თავის შესანიშნავ წერილში მოგვცა „ასის წლის წინათ".

აი, რას წერდა დიდი ილია 1899 წელს: „როგორც სპარსეთმა, ისეც ოსმალეთმა კარგად იცოდა, რა დიდი საქმეა საქართველოს ხელში ჩაგდება მისთვის, ვინც დაასწრობს. ვინც საქართველოში ფეხს მოიმაგრებდა, იგი დიდს ზემოქმედებას იქონიებდა მთელს დასავლეთს და მცირე აზიაში და სვე-ბედი აზიის შესახებ პოლიტიკისა ხელთ ჩაუვარდებოდა სხვათა შესახუთავად. გარდა ამისა, არც სპარსეთს უნდოდა, რომ საქართველოს დაჭერით ვინმე სხვა სახელმწიფო ახლო მოსვლოდა, არც ოსმალეთს, რადგანაც საქართველო ამ ორსავე სახელმწიფოს საზღვრად და გზად ედვა...

ეს ორ-მხრივული მტრობა საქართველოსათვის ახალი ამბავი არ იყო. თუმცა დიდი ხანია ცალკე სპარსეთი, ცალკე ოსმალეთი ამ აზრით ეტანებოდნენ ჩვენს ქვეყანას, მაგრამ საქართველო, ასე თუ ისე, როგორც იყო, იგერიებდა ერთსაც და მეორესაც და არც ერთს არ ჰნებდებოდა. წინათ ბევრჯერ ააოხრეს საქართველო, ბევრჯერ მიანგრ-მოანგრიეს, ჩამოათალეს სანაპირო ქვეყნები, ხოლო გული კი ვერ შეუნგრიეს. საქართველო იბრძოდა, ჯვარს ეცმოდა და გულს არ იტეხდა. ამ ტანჯვა-წამებით მოაწია ამ პატარა ქვეყანამ, ამ ერთმა მუჭა ერმა მეთვრამეტე საუკუნის დასასრულამდე. შეირჩინა რჯული, ენა, თავისი ეროვნული ვინაობა და თავისი ქვეყანა. როცა გაძლიერებულმა რუსეთმა ფეხი მოაბჯინა ჩრდილო-კავკასიის მთებს და წამებულმა საქართველომ რუსეთისაკენ მიიხედა და გული მიიბრუნა, მაშინ უფრო გაუმძინვარდნენ მტრები და ნამეტნავად სპარსეთი...

...ამას დაურთეთ ის ამბავი, რომ ლეკნიც-კი გაუთამამდნენ უღონოდ-ქმნილ მეფეს (გიორგი XII, ნ.კ.) და, ახალციხის ფაშის წაქეზებით, ხან აქ იკლებდნენ ქვეყანას და ხან იქ. გარდა ამისა, შინ, მეფის სახლობაშიაც, ყველაფერი აწეწილი და აშლილი იყო. ცალკე ქვრივი დედოფალი დარეჯანი, ცალკე ძმები აეშალნენ, ყველანი თავის-თავისკენ იწევდნენ და მეფეს ეურჩებოდნენ...

...<u>სხვა გზა არ იყო, მეფე გიორგის ან ოსმალეთთან უნდა დაეჭირა საქმე, ან სპარსეთთან ან რუსეთთან, რომ როგორმე გადაერჩინა საქართველო ამოდენ ერთად ზედმოსულ უბედურებისაგან</u>" [6,ხაზგასმა ჩემია, ნ. კ.].

პატივცემული ავტორები, ნაცვლად ილიასეული ანალიზისა და შეფასების გათვალსიწინებისა, არ მალავენ თავიანთ ნეგატიურ დამოკიდებულებას გეორგიევსკის ტრაქტატისა და მისი შემდგომი შედეგების მიმართ, თითქოს უთვალავი უცხოტომელი და უცხო რჯულის მტრისაგან გაძვალტყავებულ საქართველოს <u>კონკრეტულ, იმდროინდელ ვითარებაში</u> სხვა რამ გამოსავალი ჰქონდა. მაშინდელ პოლიტიკურ ელიტას, მეფეების ერეკლესა და გიორგის ჩათვლით, ეფიქრობ, წარმოდგენაც კი არ ჰქონდა

იმის შესახებ, რომ შორეულ დასავლეთში ფეხზე დგებოდა უძლიერესი სახელმწიფო – ამერიკის შეერთებული შტატები, რომლის მესვეურები – ჯორჯ ვაშინგტონი, თომას ჯეფერსონი და მავანნი, უკვე მაშინაც კი საქართველოს ბედ-იღბალზე ფიქრობდნენ და შორეულ მემკვიდრეთ უბარებდნენ თურმე: ჰარიქა, საქართველოს მიხედეთო, თუნდაც . XXI საუკუნეში!?

ისტორიისათვის, თუ ის მართლაც ისტორიაა და არა ლეგენდების გროვა, არ არსებობს კავშირებითი კილო – წარსულის ხსოვნა, იმდროინდელი მოვლენების აღნუსხვა ჟამთაღმწერელის საქმეა, ფრიად საპატიოც. წარსულის მოვლენების დღევანდელი გადასახედიდან შეფასება კი მოკეკლუცო არაპროფესიონალების საქმეა, მოდურ ეტიკეტს ამოფარებულ პოლიტოლოგებად რომ მოგვევლინენ დღეს მრავლად და არა ჭეშმარიტი ისტორიკოსისა.

ამიტომაც ვერასგზით ვერ დავეთანხმები აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილს, მიუხედავად მისი უდიდესი ავტორიტეტისა, როცა იგი, პატივცემული ავტორების მიერ მოტანილი ციტატის მიხედვით, მეფე ერეკლეს „პოლიტიკურ გულუბრყვილობაში" სდებდა ბრალს – გეორგიევსკის ტრაქტატთან და რუსეთზე ორიენტაციასთან მიმართებაში.

სულ სხვა შეფასებას აძლევს ერეკლეს მოღვაწეობას ილია ჭავჭავაძე თავის წერილში „ასი წლის თავი ერეკლე მეფის გარდაცვალებიდან" [7]. „უფრო ზედმიწევნით დაგვიხატა დიდბუნებოვანება მეფე ერეკლესი თვით ქართველმა ერმა და ორ სამ სიტყვაში გამონასკვა მთელი ღვაწლმოსილობა გვირგვინოსან გმირისა, როცა იგრძნო, რომ მეფე ერეკლე დაჰკარგა და „მამული ვეღარ იხილავს ერეკლეს ხმალსა მღელვარეს"... ერის ასეთი მოწმობა უტყუარი საბუთია მეფე ერეკლეს დიდ-ბუნებოვანებისა. ეს რკინის-კარობა პატარა კახისა ოთხ კედელ შუა მოგონილი და ხელად გამომცხვარი ეპითეტი კი არ არის, ეს სიტყვა ერის გულით შობილია და ელდაცემულ გულიდამვე ამოფეთქებული, ვითა თოფის წამალი, როცა ცეცხლი ეცემა. აქ ლაპარაკობს თვით ერი, რომელიც ამისთანაებ-

ში მეტის-მეტად სიტყვა-ძვირია და თაედაჭერილი და არა ჰგავს კარჩაკეტილს მწიგნობარსა, რომლისთვისაც დაუვალებიათ უსახელოს სახელი რამ მიაკეროს მახლობელთა სანუგეშოდ. ხმა ერისა და ხმა ღვთისაო ისე არ გამართლდება ხოლმე, როგორც ამისთანაებში, იმიტომ რომ ერის მიერ ქება უდიდ-ღვაწლოთ ძნელი საშოვარი განძია, და ბევრი სახელდებული ისტორიაში კაცი ვერ დაიქადებს, რომ იგი სახელი თვით ერისაგან მიჰმადლებოდეს".

თუ გაეკადნიერდი და მკითხველთა ყურადღება დიდი ილიას ამოდენი ციტირებით გადავღალე, მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ ჩვენთვის, დღეანდელი ენითხურო დემოკრატების გაუთაებელი და უთავბოლო ცრუპოლიტიკური ინვექტივებიდან ყურებგამოჭედილებისათვის, უაღრესად მნიშვნელოვანია – სად ვიპოვოთ თვალმარგალიტი ჭეშმარიტებისა, ვის უფრო ვერწმუნოთ უმნიშვნელოვანეს ისტორიულ მოვლენათა პოლიტიკურ შეფასებაში – გონიერსა და სულიერ მამას საქართველოსი, წმინდა ილია მართალს, თუ დიდ ისტორიკოსს, რომლისთვისაც აპრიორული „რუსოფობია", როგორც პატივცემული ავტორები გვამცნობენ, სამწუხაროდ სრულიადაც არ ყოფილა თურმე უცხო ხილი?

ვის ვერწმუნოთ – დიდ ილიას თუ თანამედროვე ვაიპატრიოტებს, რომელთაც ღვთაებრივი „ახალი აღთქმა" ხეირიანად არც კი გადაუფურცლავთ; რომელნიც ყველა ეკლესიის დანახვაზე პირჯვარს იწერენ, „...ვითარცა იგი ორგულნი, რამეთუ უყუარნ შესაკრებელთა შორის და უბანთა ზედა დგომაი და ლოცვაი, რაითა უჩუენონ კაცთა"; რომელთაც ყოველი საკუთარი ცოდვისა და ბოროტების რუსეთზე გადაბრალება, (ან პრეზიდენტზე, სხვათა შორის!) დიდ სიბრძნედ და ვაჟკაცობად მიაჩნიათ და ამავე დროს არც ახსოვთ, რა ბრძანა უფალმა ჩვენმა იესომ:

„ნუ განიკითხავთ, რაითა არა განიკითხნეთ.
რამეთუ რომლითა განკითხვითა განიკითხვიდეთ,
განიკითხნეთ,
და რომლითა საწყაულითა მიუწყოთ, მოგეწყოს თქუენ" [8].

ვის ვერწმუნოთ – ტელეეკრანის მოყვარულ მოკეკლუცო პოლიტოლოგებს, თუ უკვდავ რაინდს ქართული პოეზიისა ნიკოლოზ ბარათაშვილს, 1842 წელს მუხლმოდრეკილი რომ მიმართავდა მეფე ერეკლეს:

„ჟამთ-ვითარებით გარადახვეწილთ შენთ შვილთ მიდამო
მოაქვთ მამულში განათლება და ხმა საამო;
მათი ცხოველი, ტრფიალებით აღსავსე სული
უდნობს ყირულსა ჩრდილოეთსა, განცეცხლებული,

აწ არღა ერჩის ქართლის გულსა კასპიის ღელვა,
ვერღა ურყევს მას განსვენებას მისი აღტყინება;
შაი ხლვის ხვირთნი, ნაცელად ჩვენთა მოსისხლე მტერთა,
აწ მოგვირგვერიან მრავალის მხრით ჩვენთა მოძმეთა!"

მზად ვარ ნებისმიერი ოპონენტის არგუმენტი მოვისმინო, ერთი პირობით ოღონდ: თუ მოხვევ ღელთ ღუნიას ბრწყინვალე პოსტულატით ვიხელმძღვანელებთ „ჩვენი თავნი ჩვენვე გვეყუდნესო". „თავნი" და არა კუჭი, ან ჯიბე, რომლითაც ახლა უმეტეს წილად ხელმძღვანელობენ ხოლმე ხან უმეცარი ყელმაგარი "ორატორები", ხან მსუყე საეარძლებს მოწყურებული ახლად გამომცხვარი „პოლიტიკოსები", რომელთაც ჯერჯერობით არაფერი ხელშესახები შეუქმნიათ საკუთარი გარჯით.

მზად ვარ – საჯაროდ პატიება ვითხოვო მათგან, თუ სერიოზული არგუმენტებით დამიმტკიცებენ, შეეძლო თუ არა სამ სამეფოდ და ოთხ სამთავროდ დაქუცმაცებულ საქართველოს, ოსმალთა მიერ მიტაცებული სამცხე-საათაბაგოთი, რეგულარული და კარგად გაწვრთნილი ჯარისა და ძლიერ მოკავშირეთა გარეშე, გაუთაეებელ ომებსა და თავდასხმებში დაღლილ გმირ პატარა ერს გამკლავებოდა კარზე მომდგარ ორ გეელეშაპს – სუნიტურ ოსმალეთს და შიიტურ სპარსეთს, გადაერჩინა ის, რაც მისი მეობის, მისი არსებობის ქვიტკირს წარმოადგენდა - „ენა, მამული და სარწმუნოება".

ხოლო იმისათვის, რატომ უანგაროდ არ დაეხმარა რუსეთი მაშინდელ საქართველოს, დიდი თავისტეხა და ტვინის ჭყლეტა არაა საჭირო იმიტომ, რომ რუსეთი

უზარმაზარი ფეოდალური იმპერია იყო, საკუთარი ეგოისტური ინტერესებით, ისევე როგორც ყველა იმ დროინდელი დიდი ევროპული სახელმწიფო, მით უმეტეს უკიდურესად შეშფოთებული კარზე მომდგარი დიდი ფრანგული ბურჟუაზიული რევოლუციის ქარიშხალით. ნუთუ ვინმე ძეხორციელი დღეს გულუბრყვილოდ ფიქრობს, რომ ნატო-ს თუ ევროსაბჭოს წევრი სახელმწიფოები მხოლოდ და მხოლოდ მაღალი, უანგარო ზოგადსაკაცობრიო იდეალებით სულდგმულობენ, რომ ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა და დიდმა ბრიტანეთმა კაცმოყვარეობის ქრისტიანული ლოზუნგებისათვის გააცამტვერეს სადამ ჰუსეინის რეჟიმი და თან შუამდინარეთში საკაცობრიო ცივილიზაციის ხელთუქმნელი ძეგლებიც მიაყოლეს ბაბილონსა, ნინევიასა და ბაღდადში?

ცხადია, საკამათო არაა, რომ სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის დაკარგვა XIX საუკუნის დასაწყისში, როცა ალარც გმირი პატარა კახი იყო ცოცხალი და ალარც მისი უძლური მემკვიდრე, სამეფო გვარეულობისა და დიდგვაროვნების გაუთავებელი ინტრიგების, შურლისა და ორომტრიალის, ე.წ. „ხალხის მასების" პოლიტიკური ნების არარსებობის ვითარებაში ჭეშმარიტად ბოროტება იყო. მაგრამ „ბოროტება" „ბოროტებას" გააჩნია.

ხომ არ დადგა დრო, ბოლოს და ბოლოს, გამოკეთილად ვაღიაროთ აუცილებლობა იოსებ ბესარიონის ძე სტალინის გენიალური ფორმულის ლეგალიზებისა „უმცირესი ბოროტება". ამას წინათ ისტორიული სისწორე ამ ფორმულისა კიდევ ერთხელ გახმაურდა ბრწყინვალე ქართველი ისტორიკოსის, აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილის მოგონებებში „სტუმრად სტალინთან":

„საჭიროდ მიაჩნია (ი.ბ. სტალინს, ნ.კ.), ბოლოში ითქვას საქართველოს არჩევანის შესახებ, რომ საქართველოს ფეოდალურმა დაშლილობამ და რთულმა საგარეო პირობებმა ბოლო მოუღეს, რომ ოსმალეთი და ერანი ყოველად მიუღებელი იყვნენ: ერანის ხელქვეშ საქართველოს ფერეიდნელობა ელოდა, ოსმალეთის ხელქვეშ – Туречина – (ფეოდალური ურთიერთობის ყველზე ბარბაროსული

ფორმა)... რომ რუსეთი (არჩევანი), მართალია ბოროტება იყო, მაგრამ იმ ისტორიულ პირობებში – უმცირესი. არაფერი გვეთქმის, საესებით სწორი შენიშვნაა" [9, ხაზგასმა ჩემია, ნ.კ.].

თუ გნებავთ – ეს პასაჟი საჯარო განსჯისათვის.

* * *

მაგრამ ეს „უვერტიურა ანტიგეორგიევსკა" პატივცემულ ავტორებს თურმე მხოლოდ იმისათვის დაჭირვებიათ, რომ „ამჯერად გეორგიევსკის ტრაქტატთან დაკავშირებულ (??) ერთ კონკრეტულ საკითხს შევეხებით, რომელიც ჩვენი აზრით, ქართული სახელმწიფოს მშენებლობის ერთ-ერთი ყველაზე ფუნდამენტური საკითხთაგანია. საქმე ეხება დღევანდელ მსოფლიოში დამკვიდრებული სახელმწიფოებრივი მოწყობის ერთ-ერთ აღიარებულ და ჩვენ ვიტყოდით, ყველაზე წარმატებულ (??) ფორმას – კონსტიტუციურ მონარქიას".

აი, თურმე სად ყოფილა დამარხული დიდი მურიას თავი – კონსტიტუციური მონარქიის მომხიბლავი ფანტასმაგორია XXI საუკუნის საქართველოსათვის!

უწინარეს ყოვლისა გასაოცარია, რის საფუძველზე დაასკვნეს პატივცემულმა ავტორებმა, რომ კონსტიტუციური მონარქიები თანამედროვე მსოფლიოში სახელმწიფოებრივი მოწყობის „ერთ-ერთი აღიარებული და ყველაზე წარმატებული" ფორმაა?

თუ ავიღებთ თუნდაც მსოფლიოს ათ ეკონომიკურად „ყველაზე წარმატებულ ქვეყანას", მათ შორის მხოლოდ ორია კონსტიტუციური მონარქია – იაპონია და დიდი ბრიტანეთი, ისინიც მხოლოდ მესამე და მერვე ადგილზე (2002 წლის მონაცემებით). თვით ევროპაშიც კი, რომელიც „საქართველოს საბოლოო ნაესაყუდელია" ბ-ნ პრეზიდენტის განჩინებით, სახელმწიფოთა უმეტესობა, (ისევე როგორც დანარჩენ მსოფლიოში), რესპუბლიკებია და არა კონსტიტუციური მონარქიები.

რაც შეეხება სახელმწიფოებრიეი მოწყობის პოლიტიკურ ფორმას, ეგებ პატივცემულ ავტორებს, საქართველოსთან ერთად, ამერიკის კონტინენტის სახელმწიფოებისთვისაც, თვით ამერიკის შეერთებული შტატების ჩათვლით, ერჩიათ „ყველაზე წარმატებულ" ფორმაზე გადასვლა – იქ ხომ საერთოდ არცერთი კონსტიტუციური მონარქია არაა!?

აქვე მიხდება, სამწუხაროდ, პატივცემული ავტორებისათვის მითითება, რომ მათი გაანგარიშებით მსოფლიოში არსებული 40-ზე მეტი კონსტიტუციური მონარქიიდან „უკლებლივ ყველა ცხოვრების მაღალი დონით, სტაბილური პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებით" სრულიადაც არ გამოირჩევა - მაგალითად ბუტანი, ნეპალი, ლესოტო, სვაზილენდი და სხვა.

მთავარი საოცრება მაინც ეს როდია, არამედ ის, რომ პატივცემული ავტორები გვიმტკიცებენ: „პირველი და უმთავრესი ამ არგუმენტაციიდან ის არის, რომ სახელმწიფოებრიობის ეს ფორმა ქართული სახელმწიფოს განვითარების ბუნებრივ-ისტორიული პროცესის თავისებური აღდგენა და გაგრძელებაა". გამოდის, რომ მრავალტანჯულ საქართველოს ისტორიაში ოდესღაც ყოფილა კონსტიტუციური მონარქია, ჰოი საოცრებავ, ალბათ რომელიღაც კონსტიტუციური მონარქიც, ხოლო ჩვენ, ბედოვლათმა ქართველებმა, უარეყავით ეს ყველაფერი და როცა საშუალება მოგვეცა, 1918 წლის 26 მაისს, რატომღაც უდღეური „დემოკრატიული რესპუბლიკა" დავაფუძნეთ!? [10].

ამიტომ ცოტაოდენი ისტორია – არა სასურველი და შელამაზებული, არამედ რეალური.

კონსტიტუციური მონარქიების წარმოშობა და ჩამოყალიბება წმინდა ევროპული მოვლენაა, სრულიად გარკვეული წინაპირობებით შემზადებული. არც ერთ აღმოსავლურ ქვეყანაში არავითარი ამგვარი სახელმწიფო XIX საუკუნის მიწურულსა და XX საუკუნის დასაწყისამდე საერთოდ არ ყოფილა და არც შეიძლება ყოფილიყო. პირველი კონსტიტუციები აღმოსავლეთის ქვეყნებში, ისიც ევროპული გამოცდილებიდან ნასესხები და არა ამ

ქვეყნების იმანენტური განვითარებით შეპირობებული, გამოცხადდა ოსმალეთის იმპერიაში 1876 წელს (ე.წ. „მიდჰათ ფაშას კონსტიტუცია", მალე გაუქმებული პირსისხლიანი სულთანის აბდულ-ჰამიდ II მიერ), იაპონიაში – 1889 წელს, ირანში – 1906 წელს.

ხოლო „ისნის კარავის" ინციდენტი წმ. თამარის მეფობის დასაწყისში, რომელიც ზოგიერთ ნამეტნავად მონდომებულ მკვლევარს ერთგვარი პარლამენტარიზმისა და კონსტიტუციური მონარქიის პირველსახედ ეჩვენება, როგორც ცნობილია ორი დიდებული ქალბატონის ხუაშაქი ცოქალისა და კრავაი ჯაყელის „დიპლომატიური მისიის" შემდეგ უკვალოდ ამოიწურა და „კუალად დაჯდა ცხებული ღმრთისა თამარ მეფე საყდართა მათ ცამდი აღმართებულთა"... - როგორც აბსოლუტური მონარქი(!) „... თანადგომითა და ერთნებობითა შეიდთავე სამეფოთა დიდებულთა" [11].

კონსტიტუციური მონარქია მმართველობის მონარქიული ფორმის განსაკუთრებული სახესხვაობაა, როცა მონარქის ძალაუფლება დეკლარირებული კონსტიტუციის საფუძველზე იკვეცება არჩევითი საკანონმდებლო ორგანოს – პარლამენტის მიერ, როცა არსებობს მონარქისგან დამოუკიდებელი სასამართლო სისტემა და ა.შ. თანამედროვე კონსტიტუციური მონარქიები ორი სახესხვაობითაა წარმოდგენილი – დუალისტურითა და პარლამენტურით. პირველი მათგანი გარდამავალი საფეხურია აბსოლუტური მონარქიიდან პარლამენტურ მონარქიამდე. მონარქის სუვერენიტეტი გარკვეულ წილად შეკვეცილია კონსტიტუციით, მაგრამ მას ფორმალურად და დემოკრატიული ინსტიტუტების ისტორიული სისუსტის გამო მაინც შენარჩუნებული აქვს ფართო საძალუფლებო პრეროგატივები. მთავრობები, მიუხედავად იმისა, რომ ფორმალურად ორმაგი პასუხისმგებლობა აკისრიათ მონარქისა და პარლამენტის წინაშე, ფაქტობრივად მონარქს ემორჩილებიან. ამ ყაიდის კონსტიტუციური მონარქიებია ამჟამად მაროკო, იორდანია, ტაილანდი, მალაიზია და ნეპალი.

პარლამენტურ მონარქიაში მონარქი მხოლოდ ასრულებს სახელმწიფოს მეთაურის ფუნქციას. მთავრობა ფორმალურად და ფაქტობრივად არჩევით პარლამენტს – უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოს ემორჩილება, უსენაეს ორგანოს სხვა სახელმწიფო ორგანოებს შორის.

ასეთია, მაგალითად, კონსტიტუციური მონარქიის პარლამენტური სახესხვაობის კლასიკური ქვეყანა - დიდი ბრიტანეთი.

ვიდრე სახელმწიფოებრივი მოწყობის ევროპული და შემდგომ მსოფლიო ეტალონის თანამედროვე სტატუსამდე მიაღწევდა, ინგლისის სამეფომ, (დიდი ბრიტანეთი იგი მხოლოდ 1707 წლიდან გახდა), ფათერაკებითა და კატაკლიზმებით აღსავსე მძიმე გზა განელო.

პირველი აგური (თუ ლოდი) ამ გზაზე, რომელმაც თითქოს შეძლო შეეზღუდა მეფეთა თვითნებობა ქვეშევრდომთა მიმართ, „თავისუფლების დიდი ქარტია" იყო – "Magna carta libertatum," 1215 წლის ივნისში რომ გამოსძალეს მეფე ჯონ უმიწაწყალოს ინგლისელმა ბარონებმა. მაგრამ ეს დოკუმენტი სრულიადაც არ იყო იმ ხასიათისა, როგორადაც იგი 1994 წელს თბილისში დაარსებულმა „მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიურმა ინსტიტუტმა" მონათლა, (არ ვიცი არსებობს თუ არა, ან რას მოისაქმებს ამ პომპეზური სახელწოდების ინსტიტუტი დღეს) – ერთ-ერთ „დემოკრატიის კლასიკურ დოკუმენტად" [12].

თუ დიდი ბრიტანეთის ლეგენდარულ პრემიერ-მინისტრსა და საკმაოდ კარგ პუბლიცისტს უინსტონ ჩერჩილს ვენდობით „ქარტიაში ნახსენებიც კი არაა არა მარტო პარლამენტი, არამედ ვისიმე წარმომადგენლობაც, გარდა ბარონებისა. მომავლის დიდმა ლოზუნგებმა აქ ვერ იპოვეს ადგილი. სინამდვილეში „ქარტია" – ესაა ფეოდალური საჩიერების დაკმაყოფილება" [13].

თავის ცნობილ წიგნში „ბრიტანეთის დაბადება" უინსტონ ჩერჩილი ხაზგასმით მიუთითებს, რომ „ქარტიაში" არაა დემოკრატიული მმართველობის ან ადამიანის უფლებათა შესახებ რაიმე მითითება, რომ იგი კონსტიტუციური

დოქტრინის დეკლარაცია როდია, არამედ ფეოდალური სისტემის მიმდინარე ბოროტმოქმედებათა გამოსწორების სახელმძღვანელო.

ეს მაგალითიც კი საკმარისი უნდა იყოს იმისათვის, რაოდენ ფრთხილად უნდა შევაფასოთ არა მარტო საკუთარი ქვეყნის წარსულის მოვლენები, არამედ, და განსაკუთრებით, უცხოეთის ქვეყნებისა.

სამეფო დინასტიის განშტოებათა და ფეოდალური დიდგვაროვნების დაუსრულებელ შუღლსა და შეჯახებებს ინგლისში „ალისფერი და თეთრი ვარდების" – იორკებისა და ლანკასტერების გვარეულობათა სისხლიანმა 30-წლიანმა ომმა (1455-1485 წ.წ.) მოუღო ბოლო.

1485 წლის 22 აგვისტოს, ბოსუორტთან ბრძოლაში სიცოცხლეს გამოესალმა უკანასკნელი იორკი - „ბოროტების გენია" რიჩარდ III. ტახტი დაიკავა ჰენრი VII, გრაფმა რიჩმონდმა და ინგლისში თუდორთა დინასტიის აბსოლუტური მონარქია დამყარდა, როდესაც ქვეყანას რკინის ხელით მართავდნენ საქვეყნოდ ცნობილი მეფენი ჰენრი VIII და ელიზაბეთ I.

სწორედ ჰენრი VIII ინიციატივით მოხდა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მოვლენა ინგლისის ისტორიაში. (ისევე, როგორც რელიგიური ომების შედეგად ევროპის რიგ სხვა ქვეყანაშიც). 1532 წელს ჩატარდა ე.წ. „სამეფო რეფორმაცია" და 1534 წელს მიღებული იქნა „კანონი სუპრემაციის შესახებ", რომლის ძალითაც თვით მეფემ იტვირთა „ანგლიკანიზირებული" ეკლესიის მთავარეპისკოპოსობა, აქამდე რომის პაპების მიერ მართული კათოლიკური ეკლესიის უზარმაზარი საეკლესიო ქონების სეკულარიზაციით. ინგლისისათვის ამ ფაქტს უაღრესად სერიოზული მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგანაც მან შეკვეცა რელიგიური იდეოლოგიის აქამდე ძლიერი გავლენა პოლიტიკაზე და გზა გაუხსნა საზოგადოებრივი ცხოვრების პოლიტიზაციას. ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული პროგრესის წინსვლა უშუალოდ უკავშირდება ამ დროიდან სახელმწიფოებრივ-მონარქიულ პოლიტიკას, სტაბილურ პოლიტიკურ რეჟიმს და არა კათოლიკურ ეკე-

ლესიის გლობალიზებული იდეოლოგიის დახავსებულ დოგმებს (ეს პროცესები ამა თუ იმ ზომით დამახასიათებელი იყო ნიდერლანდებისა და საფრანგეთისათვისაც) [14].

ყველაფერმა ამან ხელი შეუწყო ინგლისში, (და საერთოდ ჩრდილო-დასავლეთ ევროპაში), იმდროინდელი ეკონომიკის სწრაფ წინსვლას, უფრო პროგრესული სოციალური ფენების მომძლავრებას, რომლებიც უკვე ადრეფეოდალურ პერიოდში წარმოადგენდნენ შესამჩნევს ძალას – თავისუფალი გლეხები, ადგილობრივი თვითმართველობის წარმომადგენლები და ახლა უკვე ე.წ. „ჯენტრი" - „ახალი აზნაურობა" და გამდიდრებული საქალაქო ბურჟუაზია.

სწორედ ამ ძალთა ეკონომიკური ძლიერებისა და ანტიაბსოლუტისტური პოლიტიკური პრეტენზიების მკვეთრად აღმასვლამ განაპირობა XVII საუკუნის 40-იანი წლების უმძაფრესი კონფლიქტი მათსა და სტიუარტების ახალი დინასტიის მეორე წარმომადგენელს ჩარლზ I შორის, რაც ბოლოს და ბოლოს ერთ-ერთი ადრეული ბურჟუაზიული რევოლუციის გამარჯვებით დამთავრდა და 1649 წლის 30 იანვარს მაშინ გაუგონარი მოულენით – პარლამენტის მიერ დანიშნული ტრიბუნალის განაჩენით მირონცხებული მეფისათვის თავის მოკვეთით.

ოღონდ რევოლუციის ერთ-ერთი ბელადისა და მისი არმიის მთავარსარდლის, დიდი პოლიტიკოსის ოლივერ კრომველის პროტექტორატმა (1653-1658 წ.წ.) მაინც ვერ შეძლო საბოლოოდ დაემკვიდრებინა, ძველი და ახალი კლასების მძაფრი კონფრონტაციის პირობებში, 1649 წელს გამოცხადებული რესპუბლიკა (Commonwealth) და 1660 წლის 9 მაისს ინგლისში აღდგა მეფობის ინსტიტუტი – სამეფო ტახტზე მოწვეულ იქნა აქამდე ემიგრაციაში მაწანწალა უელსის პრინცი ჩარლზი. მალე „ტკბილ ცხოვრებას" მონატრებულ მეფეს, ლამაზმანებზე გადაყოლილს, მისი თავქარიანობისა ფუქსავატური მმართველობის გამო ინგლისელებმა „მხიარული მეფე" შეარქვეს.

ჩარლზ II, საფრანგეთის აბსოლუტური მონარქის ლუი XIV უზარმაზარი სუბსიდიის საფასურად დადებული საიდუმლო ხელშეკრულების გამო, შეეცადა ფეოდალური

რეჟიმისა და კათოლიციზმის პრეროგატივების აღორძინებას. მაგრამ ამ დროისათვის უკვე საკმაოდ ძლიერმა ახალმა პოლიტიკურმა ძალებმა შეძლეს პარლამენტის მეშვეობით მკვეთრად „დაემუხრუჭებინათ" მეფის „ინიციატივები". 1673 წელს პარლამენტმა მიიღო ე.წ. „ფიცის აქტი" – „Test act", რომელიც უკრძალავდა კათოლიკეებსა და „არაქრისტიანებს" – ანგლიკანური აღსარების გარეშე სახელმწიფო სამსახურში პოსტების დაკავებას. 1679 წელს პარლამენტის მიერვე მიღებულ იქნა განთქმული „ჰაბეას კორპუს აქტი", - „Habeas Corpus Act", რომელმაც იავარჰყო მეფისა და მისი ადმინისტრაციის სამართლებრივი თვითნებობა და დაადგინა, რომ დაპატიმრებათა კანონიერება განხილული უნდა ყოფილიყო სასამართლოში და კონტრასიგნებული მოსამართლის მიერ. „აქტის" თანახმად შესაძლებელი ხდებოდა პატიმრის გათავისუფლება თაღებით დიდი ფულადი საწინდარის საფუძველზე.

1685 წლის თებერვალში გარდაცვლილი ჩარლზ II მისმა უმცროსმა ძმამ – იორკის ჰერცოგმა, უხეშმა, წინდაუხედავმა კათოლიკემ ჯეიმს II შეცვალა. მისმა უკიდურესად რეაქციულმა პოლიტიკამ, პარლამენტის დათხოვნამ, 40 ათასიანი მუდმივი არმიის შექმნამ და კათოლიციზმის აღდგენის დაუფარავმა ცდამ თვით კონსერვატორების ("ტორების") სერიოზული შეშფოთება გამოიწვია და მათი დაკავშირება რევოლუციის შემდეგ აღზევებულ ახალ ძალებთან, რომელთაც პარლამენტში ლიბერალების პარტია ("ვიგები") წარმოადგენდა.

1688 წლის 30 ივნისს მათ ერთად მიმართეს ჰოლანდიის შტატჰალტერს, მეფის სიძეს პრინც ვილჰელმ ორანელს არმიით ჩამოსულიყო ინგლისში მეუღლესთან – ჯეიმს II ქალიშვილთან პრინცესა მერისთან ერთად და დაეკავებინათ ინგლისის მეფეთა ტახტი. ყველასგან მიტოვებული ჯეიმს II იძულებული გახდა საფრანგეთში გაქცეულიყო. 1689 წლის იანვარში სპეციალურად მოწვეულმა პარლამენტ-კონვენტმა ოფიციალურად აირჩია პრინცი ორანელი და პრინცესა მერი მეფე-დედოფლად - უილიამ III და მერი II სახელდებით.

მშვიდობიანი გადატრიალება მეხოტბე ისტორიკოსებმა „დიად რევოლუციად“ მონათლეს. ცხადია, მასში არაფერი რევოლუციური, და მით უმეტეს, “დიადი” არ ყოფილა, თუმცა მან მართლაც დაასრულა ინგლისის ბურჟუაზიული რევოლუცია.

1689 წლის 13 თებერვალს პარლამენტ-კონვენტმა საზეიმოდ გამოაცხადა „დეკლარაცია უფლებათა შესახებ“, რომელმაც შემოდგომაზე კანონის სახე მიიღო – „ბილი უფლებათა შესახებ“, „Bill of Right“. ეს იყო პირველი კონსტიტუციური აქტი, რომელმაც მტკიცე საფუძველი ჩაუყარა სახელმწიფოებრივი მოწყობის ახალ კონსტრუქციას, რომელსაც საბოლოოდ უნდა გამოერიცხა და მართლაც გამორიცხა აბსოლუტიზმის რესტავრაციის შესაძლებლობა ინგლისში.

„ბილი უფლებათა შესახებ“ შეიცავდა უმნიშვნელოვანეს კონსტიტუციურ გარანტიებს მმართველობის ახალი სისტემისა: მეფეს აღარ ჰქონდა პარლამენტის მიერ მიღებული კანონების შეჩერების ან გაუქმების უფლება, / სუსპენზიური და აბსოლუტური ვეტოს უფლება/; მას წაერთვა უფლება დაედგინა და აეკრიფა რაიმე გადასახადები; ჰყოლოდა მუდმივი არმია პარლამენტის ნებართვის გარეშე; ცხადდებოდა პარლამენტის არჩევნების თავისუფლება და მისი რეგულარული რეჟიმი; ცხადდებოდა სიტყვის თავისუფლება პარლამენტის დეპუტატებისათვის /მხოლოდ/; გაფართოედა ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს უფლებები და ა.შ. [15].

კონსტიტუციური მონარქიის ჩამოყალიბება, ცხადია, უმტკივნეულო პროცესი როდი იყო. ბრძოლა პარლამენტსა და მეფეებს, პარლამენტსა და მთავრობებს, პარლამენტის პარტიებს შორის შემდგომ საუკუნეებშიც ხდებოდა – მაგრამ კონსტიტუციური წყობილების საფუძველი ურყევი რჩებოდა. ამგვარმა პოლიტიკურმა სტაბილურობამ და სწრაფმა მეურნეობრივმა აღმავლობამ განაპირობა ბრიტანეთის ბატონობა ზღვებსა და ოკეანეებზე; ჩამოაყალიბა, უპირატესად უხეში ძალმომრეობის ხარჯზე, მისი გიგანტური კოლონიური იმპერია – უზომო

გამდიდრების წყარო; გადააქცია დიდი ბრიტანეთი „მსოფლიო სამჭედლოდ“ მთელი XVIII – XIX საუკუნეების მსელელობაში.

დიდი ბრიტანეთი საკმაოდ დიდხანს რჩებოდა პოლიტიკური დემოკრატიზმის ეულ ქვაკუთხედად ევროპაში. აბსოლუტისტურმა რეჟიმებმა აქ მხოლოდ 1848 წლის ბურჟუაზიული რევოლუციების ახალი ქარიშხალის შემდეგ იცვალეს სახე კონსტიტუციურ მონარქიებად პრუსიაში, ავსტრიაში, იტალიაში, ესპანეთში და ა.შ. – გარდა რუსეთისა და ოსმალეთის დრომოჭმული იმპერიებისა.

სწორედ ისტორიულ მოელენათა სოლიდურმა ანალიზმა, მათი მსელელობის ლოგიკის გააზრებამ მისცა უფლება პროფესორ ჯინ კირკპატრიკს, ცნობილ ამერიკელ კონსერვატორ პოლიტოლოგს, (ამ ცნების არა გატრისავებული ქართული, არამედ ჭეშმარიტი მნიშვნელობით), აშშ წარმომადგენელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში პრეზიდენტ რონალდ რეიგანის დროს 1981 – 1984 წლებში, გაეკეთებინა უტყუარი დასკვნა:

“ ...დემოკრატიული ინსტიტუტების შექმნა განსაკუთრებით ძნელია /აქცენტი ქ-ნ კირპატრიკისაა, ნ.კ. / ამისათვის აუცილებელია ქვეყანაში არსებობდეს ეკონომიკისა და ცხოვრების გარკვეული დონე, მოსახლეობის საყოველთაო განათლება, განვითარებული საშუალო კლასი, მოქალაქეთა აქტიური მონაწილეობა პოლიტიკურ პროცესებში, პოლიტიკურ მოღვაწეთა უნარი და მზადყოფნა კომპრომისებისადმი, პოლიტიკაში ძალადობაზე უარის თქმა, ლიდერების უნარი შეურიგდნენ პოლიტიკურ მარცხს და მრავალი სხვა რამ. ზოგადად ეს შეიძლება გამოიხატოს “პოლიტიკური კულტურის” ცნებით.

იმ მცირერიცხოვან ქვეყნებში, სადაც დემოკრატია არსებობს, მისი გზა ხანგრძლივ “მოსამზადებელ პერიოდზე” გადიოდა, როდესაც პოლიტიკური ლიდერები ეჩვეოდნენ დისიდენტებთან მშვიდობიან თანაარსებობას, ოპოზიციასთან მშვიდობიან თანაცხოვრებას. ოპოზიცია კი შეეგუა აზრს, რომ არსებული მთავრობის დამარცხება შეიძლება პოლიტიკური ბრძოლის გზით და იგი არ უნდა იქნეს

დამხობილი ძალით. ხალხმა, თავის მხრივ, ისწავლა ზემოქმედება მთავრობაზე და იგრძნო ამ მოღვაწეობის შედეგი. დემოკრატიისაკენ მიმავალი ასეთი ხანგრძლივი გზის მაგალითებად გამოდგებიან ინგლისი, აშშ, საფრანგეთი და რიგი სხვა ქვეყნებისა. მათ ამას ათწლეულები, ზოგჯერ კი საუკუნეებიც მოანდომეს" /ხაზგასმა ჩემია, ნ.კ/ [16].

ეს მოსაზრება, სხვათა შორის, ჯერ კიდევ 1991 წელს გავაცანი ქართულ საზოგადოებრიობას სტატიაში "დიქტატურა თუ დემოკრატია?"[17]. სამწუხაროდ – მაშინ სრულიად უშედეგოდ!

ხოლო აბსოლუტისტური მონარქიიდან /ე.ი. პოლიტიკური დიქტატურიდან/ კონსტიტუციურ მონარქიაზე /ე.ი. პოლიტიკური დემოკრატიის პირველსახეზე/ მშვიდობიანი გადასვლის ერთადერთი მაგალითი, რამდენადაც ჩემთვის ცნობილია, მხოლოდ XX საუკუნის 70-იან წლებში განხორციელდა – ფრანკისტულ ესპანეთში. თუ გნებავთ, როგორც ისტორიული პარადოქსი. კაცობრიობის ურთულეს ისტორიას ასეთი პარადოქსებიც ახასიათებს.

1931 წლის აპრილში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულმა რევოლუციამ დაამხო ბურბონთა დინასტიის მეფობა ესპანეთში და რესპუბლიკა გამოაცხადა. მეფე ალფონსო XIII ემიგრაციაში წავიდა და 1941 წელს იტალიაში გარდაიცვალა. უფლებები არარსებულ ტახტზე მან თავის უმცროს ვაჟს – ბარსელონის გრაფს დონ ხუანს უანდერძა. 1936-1939 წლების სისხლიანი სამოქალაქო ომის შემდეგ ესპანეთში, არც თუ დასავლეთის სახელმწიფოთა ხელშეწყობის გარეშე, (რომლებისთვისაც დაუშვებლად ჩანდა კიდევ ერთი, სსრ კავშირის გარდა, სოციალისტური თუ კომუნისტური სახელმწიფოს არსებობა უკვე ევროპის დასავლეთშიც), გენერალ ფრანსისკო ბაამონტე ფრანკოს პროფაშისტური დიქტატურა დამყარდა. მან, მონარქისტთა იმედების საწინააღმდეგოდ, უარი განაცხადა მონარქიის აღდგენაზე. მაშინ დონ ხუან ბარსელონელი გაემიჯნა ამ რეჟიმს, როგორც "მიუღებელს ესპანეთის ტრადიციებისათვის" [18].

1947 წლის ივნისში ესპანეთი მაინც სამეფოდ გამოცხადდა. მაგრამ დიქტატორმა ფრანკომ, რომლის მოქნილმა პოლიტიკამაც იხსნა ქვეყანა მეორე მსოფლიო ომის ქარტეხილებში ჩაბმისაგან, დაიტოვა უფლება – პირადად დაენიშნა ან მეფე, ან რეგენტი. 1947 წლის ივლისში მოსახლეობის უმრავლესობამ რეფერენდუმზე მოიწონა კანონი "სახელმწიფოს მეთაურის პოსტის მემკვიდრეობის შესახებ".

1948 წლის აგვისტოს ბოლოს ფრანკომ თავის იახტაზე მიიწვია გრაფი დონ ხუან ბარსელონელი და განუცხადა მას, რომ ესპანეთის ტახტის მემკვიდრეს არა მასში, არამედ მისი 10 წლის ვაჟში – ხუან კარლოსში ხედავს. ამასთან ერთად მან შესთავაზა გრაფს, გაეგზავნა ვაჟი შვილი ესპანეთში – აღზრდის დასამთავრებლად "ესპანურ ტრადიციებზე".

ჭაბუკი ტახტის მემკვიდრე, რომელიც ამ დროისათვის შვეიცარიაში, ერთ-ერთ კათოლიკურ კოლეჯში სწავლობდა, უკვე უკვე კარგად ფლობდა ფრანგულ, ინგლისურ, იტალიურ და პორტუგალიურ ენებს, საკუთარი ესპანურის გარდა. /საერთოდ, სახელმწიფო მოღვაწისათვის, თუნდაც ერთი უცხოური ენის თავისუფალი ფლობა, თუ აუცილებელი არა, უდაოდ ფრიად სასურველია/.

ესპანეთში დაბრუნებისა და 24 ნოემბერს ყოველისშემძლე დიქტატორთან შეხვედრის შემდეგ, უკვე დონ ხუან კარლოსმა, სწავლა საშუალო სკოლის პროგრამით კერძო მასწავლებლებთან განაგრძო და აღზრდის პირველი ეტაპი 1954 წელს დაასრულა. ამის შემდეგ მან დაამთავრა შეიარაღებულ ძალთა სახმელეთო, სამხედრო-საზღვაო და საავიაციო სასწავლებლები არმიის კაპიტნის, ფლოტის ლეიტენანტისა და ავიაციის კაპიტნის ჩინებით. მაგრამ ყველაფერი ეს მოჩვენებითი სინეკურა როდი იყო, ის მართლაც ნამდვილი ესპანელი ოფიცერი გახდა, საფუძვლიანი ცოდნით, რაც არაერთხელ დაამტკიცა შემდგომ. ამასთან ერთად პრინცმა ფართო ჰუმანიტარული განათლებაც მიიღო მადრიდის უნივერსიტეტის ფილოსოფიისა და სამართლის ფაკულტეტზე. დონ ხუან კარლოსი ხშირად

ხვდებოდა გენერალსიმუს ფრანკოს, რომელიც დიდხანს ესაუბრებოდა ხოლმე პრინცს. იგი იგონებს, რომ "კაუდილიო უაღრესად თავაზიანად, ხშირად გულითადად ეპყრობოდა მას".

1969 წლის 22 ივლისს ესპანეთის კორტესების (პარლამენტის) წინაშე მან ფიცი დადო, როგორც სახელმწიფოს მეთაურის მემკვიდრემ მეფის რანგში. რა თქმა უნდა, ფრანკო იმედოვნებდა, რომ ამგვარად აღზრდილი პრინცი განაგრძობდა ესპანეთის მართვას მის მიერ ჩამოყალიბებული, ფრანკისტული ტრადიციებისა და კანონების ჩარჩოებში. მთელი ამ ხნის განმავლობაში სამეფო ტახტის აღიარებულ მემკვიდრეს უხდებოდა ეთამაშა ინდიფერენტული, განყენებული პიროვნების არც თუ ადვილი როლი, რამაც მას ბევრი ესპანელის თვალში ჭკუასუსტი ახალგაზრდის იმიჯი შეუქმნა. მან მალე დაამტკიცა, რომ ისინი საფუძვლიანად ცდებოდნენ.

1975 წლის 22 ნოემბერს, ფრანკოს გარდაცვალებიდან ორი დღის შემდეგ, 37 წლის დონ ხუან კარლოსს კიდევ ერთხელ მოუხდა ფიცის ცერემონიის გამეორება – უკვე როგორც ესპანეთის მეფეს ხუან კარლოს პირველს [19].

ამდენად, ჩვენს საზოგადოებაში გამჯდარი, ხელოვნურად დანერგილი პოსტულატი, რომ უკლებლივ ყველა დიქტატორი ან პარანოიკია, ან კაცთმოძულე მხეცი, ყოველთვის როდი გვეელინება უმაღლესი რანგის ჭეშმარიტებად. ადამიანთა მოდგმის ისტორია ძალზე რთული, წინააღმდეგობებითა და პარადოქსებით აღსავსე პროცესია, რომ მასზე რაღაც აკვიატებული წარმოდგენებით ვიაზროვნოთ და არა გარკვეული, კონკრეტული ვითარებების საღი შეფასების ექსტრაპოლაციით ჩვენს აზროვნებაში, რათა მოგონილი ტრაფარეტები არ გაეიხადოთ სახელმძღვანელო დოგმებად – როგორც ეს ერთ დროს გვემართებოდა ხოლმე.

თავის პირველსავე გამოსვლაში კორტესების წინაშე ახალგაზრდა მეფემ, მოულოდნელად, რამდენიმეჯერ გაუსვა ხაზი ტერმინს "თანხმობა", როცა გამოაცხადა, რომ "ესპანეთში დაიწყო ახალი ეტაპი თავისუფალ, თანამედროვე საზოგადოებაზე გადასვლისა". მან კარგად იცოდა, რომ ამგვარი "მშვიდობიანი ტრანსფორმაცია" სრულიადაც

არ იყო ადვილი საქმე, რადგანაც ხელისუფლების რეალურ სადაეებთან რენომირებული ორთოდოქსალური ფრანკისტები იდგნენ, რომლებიც არც აპირებდნენ ფრანკისტული ტრადიციებისა და თავისი პრივილეგიების დათმობას.

უპირველესად ყოვლისა, ხანგრძლივი და რთული მოლაპარაკებების შედეგად, დონ ხუან კარლოსმა შეძლო მიეღწია იმისათვის, რომ კორტესებისა და სამეფო საბჭოს თავმჯდომარის პოსტზე, /ფრანკისტული ტრადიციით ეს პოსტები ერთ პიროვნებას ეკავა/, არჩეულ იქნა მისი აღმზრდელი და მასწავლებელი – მადრიდის უნივერსიტეტის პოლიტიკური სამართლის პროფესორი ტორკუატო ფერნანდეს-მირანდა. ახალგაზრდა მეფის მეორე დიდი მიღწევა იყო ის, რომ მან 1976 წლის ივლისში შეძლო მინისტრთა კაბინეტის თავჯდომარის პოსტზე დანიშნულიყო მისი კანდიდატი – ადოლფო სუარესი. სუარესს წინა მთავრობაში ეკავა მინისტრ–"ეროვნული მოძრაობის" ფრანკისტული პარტიის გენერალური მდივნის პოსტი, რამაც მას ერთგვარი ლეგიტიმურობა შესძინა ფრანკისტული ბონზების თვალში.

ორი ბრწყინვალე, მოქნილი პოლიტიკოსის დახმარებით მეფემ შეძლო 1977 წლის ზაფხულში ჩაეტარებინა რამდენიმე რეფორმა, რომლებმაც მოშალეს ფრანკიზმის დრომოჭმული სტრუქტურები და გზა გაუხსნეს დემოკრატიულ გარდაქმნებს. მათ შორის უმნიშვნელოვანესი იყო კანონპროექტი კონსტიტუციური რეფორმის შესახებ. ამასთან ერთად მეფემ თითქმის დეტექტიური მისიის განხორციელებით შეძლო მიეღწია შეთანხმებისათვის ესპანეთში დაბრუნებულ კომპარტიის ლეგენდარულ ლიდერთან – სანტიაგო კარილიოსთან იმის თაობაზე, რომ კომუნისტები აღარ მიმართავდნენ მანიფესტაციებსა და სხვა დესტრუქციულ ღონისძიებებს ულტრადემოკრატიული, მაგრამ მაშინდელ ვითარებაში უპერსპექტივო რეფორმების ჩასატარებლად.

1977 წლის ოქტომბერში ხელმოწერილ იქნა ე.წ. "მონკლოას პაქტი" – შეთანხმება კორტესებში წარმოდგენილ ყველა პარტიასა და მთავრობას შორის ურთიერთ

დათმობების შესახებ "ეროვნული შერიგებისა" და წარმომადგენლობითი დემოკრატიისათვის გზის გახსნის მიზნით. მომდევნო წლის დეკემბერში მიღებულ იქნა საყოველთაო რეფერენდუმზე მოწონებული დემოკრატიული კონსტიტუციის პროექტი, რომელმაც ტრიუმფალური აკორდით დაამთავრა ფრანკისტული დიქტატურის რეჟიმის არსებობა.

ცხადია, ძველ, "დაბეტონებულ" ფრანკისტებს სძულდათ ეს "გადახვევა" მათი აზრით ერთადერთი სწორი გზიდან. 1981 წლის 23 თებერვალს არმიის კონსერვატულმა ოფიცრებმა უკანასკნელ ხერხს მიმართეს, რათა გადაერჩინათ ფრანკისტული რეჟიმი – სამხედრო პუტჩს, როცა პარლამენტში შეჭრილმა ჟანდარმებმა ვიცე-პოლკოვნიკ ტეჰეროს მეთაურობით 350 დეპუტატი და მინისტრი "დააპატიმრეს". სწორედ აქ მკაფიოდ იჩინა თავი დონ ხუან კარლოსის ნებისყოფამ, გამბედაობამ და სამხედრო აღზრდის მნიშვნელობამ – მეფემ სამხედრო ფორმაში, როგორც ქვეყნის უმაღლესმა სარდალმა, ღამით ტელევიზიის ეკრანიდან აუწყა ესპანელ ერს, რომ მან უბრძანა ყველა სამხედრო და სამოქალაქო ხელისუფალს დაეცვათ კონსტიტუციური წესრიგი, რომ მონარქია კატეგორიული იქნება და არ დაუშვებს არავის მხრიდან დემოკრატიზაციის პროცესის ხელყოფას.

ხოსე ლუის დე ვილალიონგა, მარკიზი დე კასტელველი თავის უაღრესად საინტერესო წიგნში "მეფე. საუბრები ესპანეთის მეფე დონ ხუან კარლოს I-თან" წერს, რომ იმ ღამიდან – "მილიონობით ესპანელისათვის დონ ხუან კარლოსი აღარ იყო გენერალ ფრანკოს მიერ დანიშნული მემკვიდრე "მეფის რანგში". ის უკვე ესპანეთის ჭეშმარიტი მეფე გახდა" [20].

ხალხისა და ლოიალური შეიარაღებული ძალების მხარდაჭერამ უზრუნველყო დემოკრატიული გარდაქმნების უპირობო მხარდაჭერა და პუტჩი სამარცხვინოდ ჩაიშალა. ესპანეთი განუხრელად დაადგა დემოკრატიული განვითარების, ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური აღმავლობის გზას ახალგაზრდა, ყოველმხრივ განათლებული, თავდაჭერილი და შესანიშნავი მეოჯახე მონარქის

თუ მეპატიება მე, საქართველოს რიგით მოქალაქეს, დასასრულ მაინც დიდი ილიას სტრიქონებს შევახსენებდი მათ:

"მას ნულარ ვსტირით, რაც დამარხულა,
რაც უწყალოს დროთ ხელით დანთქმულა;
მოვიკლათ წარსულ დროებზე დარდი . . .
ჩვენ უნდა ვსდიოთ ეხლა სხვა ვარსკვლავს,

ჩვენ უნდა ჩვენი ეშვათ მყოობადი,
ჩვენ უნდა მივსცეთ მომავალი ხალხს .

* * *

ბატონმა პრეზიდენტმა ედუარდ შევარდნაძემ ა/წ 11 აგვისტოს ტრადიციულ რადიოინტერვიუში ზოგ-ზოგ ურწმუნო თომას ხაზგასმით მიუთითა, რომ "ჩვენ ვაშენებთ დამოუკიდებელ, დემოკრატიულ, თავისუფალ ქვეყანას, სადაც პრიორიტეტია ადამიანი, მისი ინტერესები, პიროვნული მისწრაფებანი" [21].

ამრიგად, პირველი ეტაპი პოლიტიკური დემოკრატიის დაფუძნებისა ჩვენ, უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში, ასე თუ ისე – ტაატით, მტკივნეული უკანდახევებით, მძიმე წინსვლით, მაგრამ მაინც განვვლეთ და ნუთუ ახლა პატივცემულ ავტორებსა და მათ თანამოაზრეებს ამ საქართველოდან უკან – ეფემერულ „კონსტიტუციურ მონარქიაში" გადასკუპება სამთავროთა და სათავადოთა აღდგენით, თავად-აზნაურული გვარეულობების დამკვიდრებით, მათთვის მამულების ან მსუყე პენსიების გამოყოფით, „ლორდთა პალატის" დაფუძნებით პარლამენტში, გლეხკაცობისათვის კი... ერთი ან ორი უღელი ხარ-კამეჩის „გასესხებით" წარჩინებულთათვის სარჩოს შესაქმნელად დემოკრატიული მთავრობის მიერ „პრივატიზაციაში" გაცემულ მიწის ნაკვეთებზე – მართლაც ეჩვენებათ ესოდენ სანუკვარ მყოობადად XXI საუკუნის საქართველოსათვის?

გეიხსენ, უფალო, განსაცდელისგან ამისა !

წყაროები და ლიტერატურა

1. **Освальд Шпенглер.** Закат Европы, т. I. (Пер. с нем.) – Москва, 1993г., стр. 113.
2. „საქართველოს რესპუბლიკა“, №170, 30 ივნისი, 2003 წ.
3. ილია ჭავჭავაძე. თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად, ტ. 6. – თბილისი, 1956 წ., გვ. 7-112.
4. იქვე, გვ. 8
5. იქვე, ტ. 9. – თბილისი, 1957 წ., გვ. 63-74.
6. იქვე, ტ. 4. – თბილისი, 1955 წ., გვ. 208-210.
7. იქვე, გვ. 267.
8. „ახალი აღთქუმაი უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი“, „სახარებაი მათესი“, VI, 5; VII, 1-2.
9. „საქართველოს რესპუბლიკა“, №186, 16 ივლისი, 2003 წ.
10. იხ. მაგ.: გერონტი ქიქოძე. თანამედროვის ჩანაწერები. – თბილისი, 2003 წ., გვ. 17-26; დავით კასრაძე. 1918 წელი: „ორფეხა ვირთხები“. – „საქართველოს რესპუბლიკა“, 30 აგვისტო, 2001 წ.
11. „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი. ქართლის ცხოვრება“, ტ. 11. – თბილისი, 1959 წ., გვ. 32.
12. იხ.: „დემოკრატიის კლასიკური დოკუმენტები“. – თბილისი, 1994 წ., გვ. 20-31.
13. **Уинстон Черчилль.** Рождение Британии. – (Пер. с англ.), Смоленск, 2002 г., стр. 264.
14. **«Dictionary of World History».** - Oxford, 1999, p.p. 69, 253, 261, 562 etc; **Джон Маколей Тревельян.** История Англии. От Чосера до королевы Виктории. – [Пер. с англ]. – Смоленск, 2001 г.
15. **«Всемирная история. Т.У.»** – Москва, 1958 г., стр. 19-86; **«История средних веков. Кн. 2».** – Москва, 2001 г., стр. 250-284; **“Weltgeschichte. Bd.1”.** – Leipzig, 1981, S.S. 401-412; **Чарльз Диккенс, История Англии для юных.** – (Пер. с англ.) – Москва, 2001 г., стр. 456 – 501.

16. J. Kirkpatrick. Dictatorships and double standards. – "Commentary", New York, 1979, vol. 68, №5.
17. „საქართველოს რესპუბლიკა“, №226, 19 ნოემბერი, 1991 წ.
18. Хью Томас. Гражданская война в Испании. 1931-1939 гг. – (Пер. с англ.) – Москва, 2003 г., стр. 516-571.
19. «Современная Испания». – (Колл. авторов). – Москва, 1983, стр. 5-94.
20. Хосе Луис де Вилальонга, Маркиз де Кастельвель. Король. Беседы с королём Испании доном Хуаном Карлосом Первым . – Москва, 2003 г.
21. „საქართველოს რესპუბლიკა“, №213, 12 აგვისტო, 2003 წ.

НОДАР КИКВАДЗЕ

ФАНТАСМАГОРИЯ ДЛЯ СПАСЕНИЯ СТРАНЫ?

(Реплика по поводу статьи «Георгиевский трактат и будущее грузинского государства»)

Тбилиси
2003г.

Наступившая пора парламентских, а затем и президентских выборов резко накалила экономическую, социальную и политическую обстановку в Грузии, но, к сожалению, отрицательным зарядом. Страна, народ, о процветании и благополучии которых якобы заботятся зарегистрированные Министерством Юстиции 161 (?!) партия и политические организации, оцепенев, часто и впроголодь, взирают на вакханалию идей и наставлений, пламенно изливаемых на зрителей и слушателей обанкротившимися в реальной деятельности «горе-специалистами», или же вообще озлобленными пустословами, для которых лишь это остаётся единственным способом выживания. Как же не вспомнить в такой ситуации блестящую формулу о партиях выдающегося философа Освальда Шпенглера: «Партия – это когда безработные (Arbeitslosen) организованы бездельниками (Arbeitssheuen)» [1].

Понятно, что изумлённая нация своего единственного наставника, истинного путеводителя видит в собственной интеллигенции, корифеев науки и культуры, которых на протяжении десятков лет она с надеждой растила (даже во времена приснопамятного коммунистического режима!), и которые в период всеобщей нужды обязаны указать ей путь - к озарённому храму.

Очевидно, разгадке такой головоломки посвятили совсем недавно свою проблемную статью, опубликованную в газете «Республика Грузия» с вышеуказанным заглавием два известных ученых и политолога – господа Омар Гогиашвили и Элберд Батиашвили [2].

Квинтэссенция этой статьи, требующий к себе серьезного внимания, в заключении озвучена так: «Одним словом, наша история сама указывает нам наш путь в будущее, а нашей обязанностью является не притворяться по-старому глухими. Вспоминая Георгиевский трактат, мы должны поучаться тому, что с точки зрения наследия грузинского государства и исторической справедливости, нашим долгом является поставить в повестку дня вопрос о конституционной

монархии... Одновременно это было бы «счастливым примирением» между прошлым и будущим Грузии» (подчеркнуто мною, Н. К.).

Несмотря на искреннее уважение к моим коллегам (к тому же и моим бывшим замечательным студентам), я вынужден заявить – на сей раз их несомненно подвело чувство умеренности и, думаю, политическое чутье.

Уже с самого начала мы сталкиваемся со странным недоразумением. Многоуважаемые авторы призывают – «... Возьмем к примеру, Илью Чавчавадзе. Пересмотрим его программные статьи – «Жизнь и закон», «Политическое обозрение»... здесь везде в конкретно-исторической обстановке, он рассматривает и Георгиевский трактат, и все проблемные вопросы, связанные с Россией».

В связи с тем, что я засомневался в своих знаниях по наследию Ильи Чавчавадзе, мне пришлось ещё раз перечитать указанные статьи. В статьях «Жизнь и закон», написанных в 1877-1881 годах, Илья Чавчавадзе затрагивает тему социально-экономического положения Грузии после отмены крепостного права в 1864 году, а также злободневные правовые вопросы [3]. В данном произведении мне не удалось обнаружить оценки Ильи Чавчавадзе ни о Георгиевском трактате, ни о положении страны в тот период. Возможно, что в этом случае я не смог найти интересующий нас сюжет – буду весьма благодарен, если уважаемые авторы укажут мне на это. Я тем более благодарен им за то, что еще раз убедился в проницательности и верности анализа, сделанного Ильей Чавчавадзе: «...Какой бы богатой не была бы страна природой, если в ней мое и твое, то есть права и обязанности человека, трудно разбираемы и не определены ясно и четко, то в такой стране успех и благополучие народа, если уж ежедневно не катятся вспять, то уж точно развиваются с трудностями. Наглядным примером тому является наша страна» [4, подчеркнуто мною, Н. К.]. Не напоминает ли вам, уважаемые соотечественники, это вещее предсказание нашу горькую действительность?

Что касается «Политического обозрения», в двух статьях, написанных в январе-феврале 1882 года, Илья Чавчавадзе обозревает перипетии напряженного политического кризиса, начавшегося между Пруссией и Францией, а также внешнеполитические коллизии европейских государств (в том числе и России) [5]. Возможно, я ошибаюсь, и, может, существует другое «Политическое обозрение», но, во всяком случае, и здесь нет ни слова о Георгиевском трактате.

Гениальный анализ Георгиевского трактата и, вообще, политической обстановки того периода, Великий наставник неразумного грузинского народа (в конце концов, Праведный Илья был ведь убит пулей, выпущенной рукой грузина!), дает в своей замечательной статье «Сто лет тому назад».

Вот что писал Великий Илья в 1899 году: «Персия, так же как и Османская империя, прекрасно знали, каким великим делом считалось завоевание Грузии для тех, кто был бы первым. Кто обосновался бы в Грузии, тот имел бы огромное влияние на всю Западную и Малую Азию, и судьба политики Азии оказалась бы в его руках с целью угрозы другим государствам. Помимо того, ни Персия не желала, чтобы завоеванием Грузии приблизилось бы к ней другое государство, ни Османская империя, так как Грузия расстилалась и граничила с обоими этими государствами...

Эта двусторонняя вражда не представляла новшества для Грузии. Исконные враги Грузии – Персия и Османская империя, руководясь этим намерением, много раз нападали на нашу страну, но Грузия, так или иначе, как бы то ни было, давала отпор, и одному, и другому противнику и не сдавалась. В былые времена Грузию не раз разоряли, разрушали, отсекали от неё окрайные области, но сердце ее не могли разбить. Грузия боролась, терпела муки, но хранила твёрдость духа. В таких страданиях эта маленькая страна, эта маленькая нация, сжатая в кулак, достигла конца восемнадцатого века. Она сохранила свою веру, язык, своё национальное самосознание и свою страну. Когда

усилившаяся Россия ступила стопой в горы Северного Кавказа и многострадальная Грузия обратила свои взоры и сердце к России, именно тогда ещё более лютыми стали её враги, и в особенности Персия...

...Ко всему добавьте и тот случай, когда уже и лезгины обнаглели и притесняли немощного царя (Георгия XII, Н. К.); они, подстрекаемые Ахалцихским пашой, разоряли страну. Кроме того, при дворе, в царском доме, всё стояло верх дном. С одной стороны, вдова царица Дареджан, с другой, братья бунтовали, все тянули воз в свою сторону и не подчинялись царю...

... Выхода не было, царь Георгий должен был выбирать между Турцией, Персией, и Россией, чтобы как-нибудь спасти Грузию от нахлынувших бедствий» [6, подчёркнуто мною, Н. К.].

Уважаемые авторы, вместо того, чтобы учесть анализ и оценки, сделанные Ильей Чавчавадзе, не скрывают свое негативное отношение к Георгиевскому трактату и его дальнейшим последствиям. Можно подумать, что изможденная от бесчисленных нападок вражеских орд, Грузия в то время, в конкретной обстановке, имела иной выход из положения. Политическая элита той эпохи, включая царей Ираклия и Георгия, думаю, не имела ни малейшего представления о том, что на далёком Западе вставало на ноги могущественное государство – Соединённые Штаты Америки, Отцы-основатели которого - Джордж Вашингтон, Томас Джефферсон и иже с ними, уже тогда думали о судьбе Грузии и, оказывается, дальним потомкам своим уже тогда поручали: помогите, присмотрите за Грузией, хотя бы в XXI веке!?

Для истории, если она и вправду история, а не куча легенд, не существует сослагательного наклонения – воспоминание о прошлом, описание явлений того периода является делом летописца, весьма почетным. Оценивать же явления прошлого на основе реалий настоящего дня - дело жеманных непрофессионалов, явившихся к нам сегодня во множестве в

качестве политологов, прикрывающихся модными этикетками, а не истинных историков.

Поэтому, несмотря на огромный авторитет академика Иванэ Джавахишвили, никак не могу с ним согласиться, когда он, согласно приведенной уважаемыми авторами цитате, обвиняет царя Ираклия «в политической наивности» - в отношении Георгиевского трактата и ориентации на Россию.

Илья Чавчавадзе совсем по другому оценивает деятельность царя в своей статье «Сто лет со дня кончины царя Ираклия» [7]: «Сама грузинская нация в точности изобразила величие царя Ираклия и в двух-трех словах соткала все деяния венценосного героя, когда почувствовала, что навсегда распрощалась с царём Ираклием и, что «родине больше не узреть бурлящего меча Ираклия»...Такого рода свидетельство нации бесспорно подтверждает величие царя Ираклия. Железная стойкость «Патара Кахи» («Маленький Кахетинец» - прозвище Ираклия II, любовно данное ему народом) не в четырёх стенах придумана, не на скорую руку испеченный эпитет. Слово это зародилось в сердце народа подобно пороху ружья, когда он воспламеняется огнем. Здесь говорит сама нация, которая в таких случаях слишком немногословна и сдержанна и не похожа на замкнутого книжника, которому поручено пришить славное имя безымянному, ради прихоти ближних. Что глас народа - глас Божий часто так не оправдывается, как в данном случае, потому что заслужить не по заслугам хвалу нации, равносильно добывать недоступное сокровище, и много прославленных в истории людей не смогут похвастаться тем, что своим доблестным именем они обязаны своей нации».

Если я оказался столь дерзким и переутомил читателей множеством цитат Великого Ильи, то только лишь потому, что для нас, которым прожужжали уши бесконечными и бездумными лжеполитическими инвективами сегодняшних болтунов-«демократов», огромное значение имеет жемчужина истины. Так где нам ее найти, кому довериться

в политической оценке важнейших явлений прошлого - разуму духовного отца Грузии, Святому Илье Праведному, или же великому историку, для которого априорная «русофобия», как нас извещают уважаемые авторы, к сожалению, вовсе не являлась запретным плодом?

Кому верить – Великому Илье или современным горе-патриотам, которые порядком и не перелистывали божественный «Новый завет», и которые при виде каждой церкви усердно крестятся, «...как лицемеры, которые любят в синагогах и на углах улиц останавливаясь молиться, чтобы показаться перед людьми»; которые считают великой мудростью и мужеством взваливать свои грехи и злобу на Россию, (или на президента, между прочим!), и в то же время не припоминают, что нам велел Господь наш Иисус Христос:

«Не судите, да не судимы будете;
Ибо каким судом судите, таким будете судимы;
и какою мерою мерите, такою и вам будут мерить» [8].

Кому верить – любителям телеэкранов, жеманным политологам, или бессмертному рыцарю грузинской поэзии Николозу Бараташвили, который коленопреклоненно обращался к царю Ираклию в 1842 году:

«Изгнанников теперешний возврат
Оказывает родине услугу.
Они назад с познаньями спешат,
Льды севера, расплавив сердцем юга.

Каспийское и Чёрное моря –
Уже нам не угроза. Наши братья,
Былых врагов между собой миря,
Из-за границы к нам плывут в объятья.»

Я готов выслушать аргументы любого оппонента, но с одним условием: если будем руководствоваться блестящим

постулатом горца-мохевца Гунии из рассказа Ильи Чавчавадзе – «Прежде наши головы нам принадлежали». «Головы», а не желудки, или карманы, которыми сегодня большей степенью руководствуются то невежественные, горластые «ораторы», то соскучившиеся по «жирным» креслам новоиспеченные «политики», которые пока ничего существенного не создавали собственными трудом и потом.

Я готов публично попросить прощения у тех, кто серьезными аргументами докажет мне, смогла бы или нет расчлененная на три царства и четыре княжества Грузия, с присвоенной Османской империей Самцхе-саатабаго, без регулярной и хорошо обученной армии и сильных союзников, смог бы или нет уставший от бесконечных войн и нападок маленький народ-герой оказать сопротивление двум драконам – сунитской Османской империи и шиитской Персии, как бы он смог спасти и сохранить основу, краеугольный камень своего существования - «Язык, отечество и веру».

Нечего также ломать голову над вопросом - почему, мол, Россия не оказала в то время Грузии бескорыстную помощь. Ответ прост: потому что Россия была огромной феодальной империей, со своими своекорыстными интересами, так же как и все большие европейские государства той эпохи, тем более крайне озабоченной приблизившимся вихрем Великой Французской буржуазной революции. Неужели сегодня найдется какой-нибудь наивный смертный, который по своему недомыслию полагает, что государства-члены НАТО или Евросовета руководствуются лишь высшими, бескорыстными общечеловеческими идеалами, что Соединённые Штаты Америки и Великобритания лишь ради христианских лозунгов человеколюбия разнесли в пух и прах режим Саддама Хусейна, да еще впридачу в Междуречье - Вавилоне, Ниневии и Багдаде нерукотворные, бессмертные памятники мировой цивилизации?

Бесспорно то, что потеря государственного суверенитета в начале XIX века, когда ни героя «Патара Кахи», ни даже его немощного наследника не было в живых, при бесконечных

интригах, вражде и суматохе царской родни и знати, при отсутствии политической воли у т.н. «народных масс» поистине было злом. Однако «зло» «злу» рознь.

В конце концов, не настало ли время действительно признать необходимость легализации гениальной формулы Иосифа Виссарионовича Сталина – «Наименьшее зло»? Недавно, историческая правильность этой формулы еще раз была оглашена в воспоминаниях блестящего грузинского историка, академика Нико Бердзенишвили – «В гостях у Сталина».

«Он считает необходимым (И.В. Сталин, Н. К.), в заключении сказать о выборе Грузии, что феодальный распад и тяжелые внешние условия обессилили Грузию, что Османская империя и Иран были совершенно неприемлемы для нее: находясь под властью Ирана, Грузию ожидало фереиданство, под игом Османской империи – Туречина (самая варварская форма феодальных отношений)..., что Россия (выбор), несмотря на то, что была злом, однако в тех исторических условиях – наименьшим злом. Нечего и сказать, вполне правильное замечание» [9, подчёркнуто мною, Н. К.].

Если желаете – этот пассаж для публичного обсуждения.

* * *

Однако эта «антигеоргиевская увертюра» нашим уважаемым авторам, оказывается, понадобилась только для того, что - «На этот раз мы затронем один конкретный вопрос, связанный с Георгиевским трактатом (??), который, по нашему мнению, является одним из самых фундаментальных вопросов в деле строительства грузинского государства. Дело касается одной из признанных, и мы бы даже сказали, самой успешной (??) формы государственного устройства, существующего сегодня в мире – конституционной монархии».

Вот, оказывается, где зарыта большая собака – привлекательная фантасмагория конституционной монархии для Грузии XXI века!

В первую очередь, удивительно, на основании чего сделали вывод уважаемые авторы, что конституционные монархии в современном мире являются «одной из признанных и самой успешной» формами государственного устройства?

Если взять, к примеру, десять экономически «наиболее успешно развитых стран» мира, только две из них являются конституционными монархиями – это Япония и Великобритания, и те, всего лишь, на третьем и восьмом местах (по данным 2002 года). Даже в самой Европе, которая является «конечной гаванью Грузии» по настоянию господина президента, большинство государств (также как и в остальном мире) - республики, а не конституционные монархии.

А что касается политической формы государственного устройства, может, уважаемые авторы, наряду с Грузией, тоже посоветовали бы государствам континента Америки, в том числе и Соединённым Штатам Америки, перейти на «самую успешную форму» государственного устройства - ведь там нет ни одной конституционной монархии!?

Тут же приходится, к сожалению, указать уважаемым авторам, что по их расчетам из существующих в мире более 40 конституционных монархий вовсе не все выделяются «высоким уровнем жизни, стабильным политическим и социально-экономическим развитием» - например Бутан, Непал, Лесото, Свазиленд и др.

Но все же самое большое «чудо» вовсе не это, а то, что уважаемые авторы доказывают нам: «Из этой аргументации главным и важнейшим представляется то, что такая форма государственности является своего рода восстановлением и продолжением естественноисторического процесса развития грузинского государства». Выходит, что в истории многострадальной Грузии когда-то существовала конституционная монархия, даже, (инкогнито?), некий конституционный монарх, а мы же, непутевые грузины, отвергли эту благодать, и когда настала возможность, 26 мая 1918 года, почему-то учредили немощную «демократическую республику»!? [10].

Вот поэтому и следует обратиться к истории – не к желательной и приукрашенной, а к реальной.

Возникновение и становление конституционных монархий чисто европейское явление, подготовленное весьма определёнными предпосылками. Ни в одной восточной стране до конца XIX и начала XX века никакого такого государства вообще не существовало и не могло существовать. В восточных странах первые конституции, и те взятые исходя из европейского опыта, а не обусловленные имманентным развитием этих стран, провозгласили в Османской империи в 1876 году (т.н. «Конституция Мидхата паши», вскоре отменённая кровожадным султаном Абдул-Хамидом II), в Японии – в 1889 году, в Иране – в 1906 году.

Пресловутый же инцидент «Исанского шатра» в начале царствования Святой Тамары, который некоторым, чересчур «усердным» исследователям видится своего рода началом парламентаризма и конституционной монархии, как известно, после «дипломатической миссии» двух великосветских дам Хуашаки Цокали и Краваи Джакели бесследно иссяк и «Вновь воцарствовала благословенная Богом царица Тамар над церквями поднебесными»... как абсолютный монарх (!) ...«по благоволению и единомыслию семи царств вельможных»[11].

Конституционная монархия представляет собой особый вид монархической формы правления, при которой власть монарха ограничивается декларированной конституцией, выборным законодательным органом – парламентом, когда существует независимая от монарха судебная система и т.д. Современные конституционные монархии представлены двумя разновидностями - дуалистическими и парламентскими конституционными монархиями.

Дуалистическая монархия является переходной ступенью от абсолютной монархии к парламентской. Суверенитет монарха в определенной степени ограничен конституцией. Однако, монарх, формально, и в связи с исторической слабостью демократических институтов всё же пользуется

большими властными прерогативами. Несмотря на то, что формально на правительства возложена двойная ответственность как перед монархом, так и парламентом, они фактически подчиняются монарху. Такого типа конституционными монархиями на сегодняшний день являются Марокко, Иордания, Таиланд, Малайзия и Непал.

При парламентской монархии монарх лишь исполняет функцию главы государства. Формально и фактически правительства подчиняются высшему законодательному органу – выборному парламенту, верховному органу среди других государственных органов. **Классическим примером парламентской разновидности конституционной монархии является Великобритания.**

Прежде чем достигнуть современного статуса европейского, а затем мирового эталона государственного устройства, Английское королевство (Великобританией она стала лишь с 1707 года), прошло тернистый путь тяжелых испытаний и катаклизмов.

Первым кирпичом (или камнем) на том пути, который будто бы смог ограничить своеволие монарха перед подчинёнными, была «Великая Хартия вольностей» - "Magna Carta Libertatum", которую в 1215 году английские бароны силой вырвали у короля Джона Беземельного. Однако этот документ вовсе не был того характера, каким его окрестил «Кавказский институт мира, демократии и развития», основанный в 1994 году в Тбилиси (не знаю, существует или нет, или чем занимается сегодня этот институт с таким помпезным названием). Вышеназванный Институт представил данный документ одним из «Классических документов» демократии [12].

Если положиться на легендарного премьер-министра Великобритании и довольно хорошего публициста – Уинстона Черчилля – «В «Хартии» нет никакого упоминания ни о парламенте, но и представительстве кого-либо, кроме баронов. Великие лозунги будущего не нашли себе здесь места. По сути, «Хартия» - это удовлетворение феодальных жалоб» [13].

В своей знаменитой книге «Рождение Британии» Уинстон Черчилль еще раз подчеркивает, что в «Хартии» не указано ни на демократическое правление, ни на права человека, что она не декларация конституционной доктрины, а исправительный учебник текущих злодеяний феодальной системы.

Довольно и этого примера для того, чтобы понять, насколько осмотрительно должны мы оценивать не только явления прошлого собственной страны, но и, в особенности, зарубежных стран.

В Англии бесконечным столкновениям и вражде между разветвлениями королевской династии и феодальной знати пришел конец лишь после кровавой тридцатилетней войны (1455-1485 гг.) между «Алой и Белой розами» - родами Йорков и Ланкастеров.

22 августа 1485 года, в битве у Босуорта простился с жизнью последний из Йорков – «Гений зла» Ричард III. Престол занял Генри VII, граф Ричмонд, и в Англии установилась абсолютная монархия династии Тюдоров. Началась эпоха царствования всемирно известных монархов - Генри VIII и Елизаветы I, правивших страной железной рукой.

Именно по инициативе Генри VIII в истории Англии произошло одно из самых значительных событий. (Также как и в результате религиозных войн в ряде других европейских стран). В 1532 году была проведена т.н. «королевская реформация», а в 1534 году был принят «Закон о супремации», в результате чего сам король взял на себя ответственность архиепископа «англиканизированной» церкви, наряду с секуляризацией огромного церковного имущества католической церкви. Для Англии этот факт имел очень серьезное значение, так как он ограничил до того существующее сильное влияние религиозной идеологии на политику и открыл путь политизации общественной жизни. Развитие экономического, социального и культурного прогресса страны с этого времени непосредственно было

связано с государственно-монархической политикой, со стабильным политическим режимом, а не допотопными, закоснелыми догмами глобализированной идеологии Римско-католической церкви. (Эти процессы в той или иной степени характеризовали и Нидерланды, и Францию) [14].

Все это способствовало в Англии (и вообще в северо-западной Европе) быстрому развитию экономики того времени, усилению более прогрессивных социальных слоев, которые уже в раннефеодальном периоде представляли собой довольно заметную силу. Это были свободные крестьяне, представители местного самоуправления и теперь уже т.н. «джентри» - новое дворянство» и разбогатевшая городская буржуазия.

Именно резкий подъем антиабсолютистских политических претензий и экономической мощи этих сил обусловил появление напряжённого конфликта в 40-х годах XVII века между ними и вторым представителем новой династии Стюартов – Чарльзом I, который в конечном итоге завершился победой одной из ранних буржуазных революций, а также неслыханным событием для того времени – казнью коронованного короля, которому 30 января 1649 года вынес смертный приговор назначенный парламентом трибунал.

Однако протекторат одного из вождей революции и главнокомандующего ее армией, крупного политика – Оливера Кромвеля (1653-1658гг.), в условиях напряжённой конфронтации старых и новых классов, в результате все-таки не смог закрепить, объявленную в 1649 году республику (Commonwealth) и 9 мая 1660 года в Англии был восстановлен институт королевства – на королевский престол был приглашен до этих пор бродивший в эмиграции Чарльз - принц Уэльский. Вскоре, соскучившегося по «сладкой жизни» короля, увлекающегося многочисленными красотками, в связи с легкомысленным поведением и никудышным правлением англичане прозвали «Веселым королем».

Чарльз II, в связи с тайным заключением договора, подписанного за цену огромной субсидии с абсолютным монархом Франции Луи XIV, попытался возродить феодальный режим и прерогативы католицизма. Но к этому времени уже довольно окрепшие новые политические силы с помощью парламента смогли резко «притормозить» «инициативы» короля. В 1673 году парламент принял т.н. «Акт клятвы» - "Test act", запрещавший католикам и «нехристианам» занимать посты на государственной службе, не подчиняясь обету англиканской церкви. В 1679 году опять-таки парламентом был принят известный «Хабеас корпус» акт – "Habeas Corpus Act", который искоренил правовую самовольность короля и его администрации и установил, что законность арестов должна была быть рассмотрена на суде и контрассигнована судьей. Согласно «Акту» становилось возможным освобождать заключенных условно, на основе большого денежного залога.

В феврале 1685 года скончавшегося Чарльза II сменил его младший брат – герцог Йоркский, грубый, неосмотрительный католик Джеймс II. Его крайне реакционная политика, роспуск парламента, создание 40 тысячной постоянной армии и открытая попытка восстановления католицизма, вызвали серьезное возмущение самих консерваторов («Тори»), а также их союз с новыми силами, представленными в парламенте либеральной партией («Виги»).

30 июня 1688 года они вместе обратились к штатгальтеру Голландии, зятю короля – принцу Вильгельму Оранскому, чтобы тот прибыл с армией в Англию вместе с супругой – дочерью Джеймса II – принцессой Мэри, с тем, чтобы занять королевский престол Англии. Всеми брошенный Джеймс II был вынужден бежать во Францию. В январе 1689 года специально призванный парламент-конвент официально

избрал принца Оранского и принцессу Мэри на место короля и королевы, именовав их Вильямом III и Мэри II.

Историки мирный переворот окрестили «Великой Революцией». Естественно, в нем не было ничего революционного и тем более «великого», однако он действительно завершил Английскую буржуазную революцию.

13 февраля 1689 года парламент-конвент торжественно объявил «Декларацию о правах», ставшую осенью законом – "Bill of Rights" [«Билль о правах»]. Это считается первым конституционным актом, заложившим прочную основу новой конструкции государственного устройства, который в конечном итоге должен был исключить и действительно исключил возможность реставрации абсолютизма в Англии.

«Билль о правах» включал значительные конституционные гарантии новой системы правления: король больше не имел права приостановить или аннулировать принятые парламентом законы (право суспензивного и абсолютного вето); у короля отняли право устанавливать и собирать какие-либо налоги; отняли право на постоянную армию без ведома парламента; объявлялась свобода парламентских выборов и его постоянный режим; объявлялась свобода слова для депутатов парламента (и только); усилились права присяжных судов и т.д. [15].

Формирование конституционной монархии, естественно, не было безболезненным процессом. Борьба между парламентом и королями, парламентом и правительствами, парламентскими партиями длилась и в последующих веках – однако основа конституционного устройства оставалась непоколебимой. Такого рода политическая стабильность и быстрый экономический рост обусловили господство Британии над морями и океанами; за счет, в первую очередь, грубого насилия сформировали гигантскую колониальную империю – источник бесконечного богатства и на протяжении

целых XVIII-XIX веков превратили Великобританию в «Кузницу мира».

Великобритания довольно долго оставалась одиноким краеугольным камнем политического демократизма в Европе. Абсолютистские режимы здесь только после новой бури буржуазных революций 1848 года сменили свой образ на конституционные монархии в Пруссии, Австрии, Италии, Испании и т.д. – кроме отживающих свой век Российской и Османской империй.

Именно солидный анализ исторических явлений, осмысление сути логики их течения, дало право профессору Джин Киркпатрик, известному американскому консервативному политологу (не испоганенным грузинским значением понятия, а его истинным значением), представительнице США в Организации Объединённых Наций в годы правления Рональда Рейгана в 1981-1984 годах, сделать верный вывод:

«...Создавать демократические институты» труднее всего (акцент на выделенные слова сделаны госпожой Киркпатрик, Н. К.). Для этого необходимо иметь в стране определенный экономический и жизненный уровень, определенный уровень всеобщего образования населения, развитый средний класс, активное участие граждан в политических процессах, способность и готовность политических деятелей к компромиссам, отказ от политического насилия, способность лидеров смиряться с политическим поражением и многое другое. В общих чертах, это может быть выражено понятием «политическая культура».

В тех малочисленных странах, где существует демократия, тернистый путь к ней проходили очень долго. Для этого требуется также длительный «подготовительный период», чтобы политические лидеры привыкали к мирному сосуществованию с диссидентами, мирному сожительству с оппозицией. Оппозиция же свыклась с той идеей, что

свержение существующего правительства возможно путём политической борьбы, и оно не должно быть низложено силой. Народ, со своей стороны, научился оказывать влияние на правительство и почувствовал результат такой деятельности. Среди стран, шедших к демократии таким длительным путем, можно назвать, к примеру, Англию, США, Францию и ряд других. Им на это понадобились десятки лет, а возможно и века (подчёркнуто мною, Н. К.) [16].

Кстати, с этим воззрением я ознакомил грузинскую общественность ещё в 1991 году в статье «Диктатура или демократия?» [17]. К сожалению тогда абсолютно безрезультатно!

Однако единственный пример мирного перехода от абсолютной монархии (т.е. политической диктатуры) к конституционной (т.е. на первый этап политической демократии), насколько мне известно, осуществился лишь в 70-х годах XX века – во Франкистской Испании. Если вам угодно, как исторический парадокс. Сложнейшую историю человечества характеризуют и такие парадоксы.

В апреле 1931 года буржуазно-демократическая революция в Испании свергла династию Бурбонов. В стране была объявлена Республика. Король Альфонсо XIII эмигрировал и в 1941 году скончался в Италии. Права на несуществующий трон он передал своему младшему сыну – графу барселонскому Дону Хуану. После кровавой гражданской войны 1936-1939 годов в Испании, не без поддержки западных держав (для которых было недопустимо существование ещё одного, помимо СССР, социалистического или коммунистического государства уже и на западе Европы), генерал Франсиско Баамонтэ Франко установил профашистскую диктатуру. Он, в противовес надеждам монархистов, отказался от восстановления монархии. Тогда Дон Хуан барселонский, признав это

«неприемлемым для испанских традиций», отмежевался от этого режима [18].

В июне 1947 года Испания всё же была объявлена королевством, однако диктатор Франко, гибкая политика которого спасла страну от кровавого водоворота Второй мировой войны, оставил за собой право – лично назначать или короля, или регента. В июле 1947 года большинство населения на референдуме одобрило закон «О наследственности поста главы государства».

В конце августа 1948 года Франко пригласил на свою яхту графа Дона Хуана барселонского и заявил ему, что наследника испанского престола видит не в нем, а в его 10-летнем сыне – Хуане Карлосе. Вместе с этим он предложил графу, отправить сына в Испанию – для завершения воспитания «на испанских традициях».

Юный наследник престола, который к этому времени учился в Швейцарии, в одном из католических колледжей, уже хорошо владел французским, английским, итальянским и португальскими языками, кроме родного испанского языка. (Вообще-то, для государственного деятеля, свободно владеть хоть одним иностранным языком, не то что необходимо, а несомненно, очень желательно).

После возвращения в Испанию и встречи со всемогущим диктатором 24 ноября, дон Хуан Карлос продолжил обучение уже по программе средней школы. Он занимался индивидуально с педагогами и первый этап воспитания закончил в 1954 году. После этого он окончил сухопутное, военно-морское и авиационное училища вооруженных сил со званиями капитана армии, лейтенанта флота и капитана авиации. Однако все это не было показушной синекурой, он на самом деле стал настоящим испанским офицером, с фундаментальными знаниями, что не раз доказывал и в дальнейшем. Наряду с этим принц получил широкое гуманитарное образование на факультете философии и права

Мадридского университета. Дон Хуан Карлос часто встречался с генералиссимусом Франко, который долго беседовал с принцем. Он вспоминал, что «Каудильо обращался с ним весьма учтиво, часто и сердечно».

22 июля 1969 года перед кортесами Испании (парламентом) он дал клятву, как наследник главы государства в ранге короля. Конечно же Франко надеялся, что воспитанный таким образом принц продолжит править Испанией в рамках франкистских традиций и законов, сформированных им. На протяжении всего этого периода признанному наследнику королевского престола приходилось исполнять не так уж и легкую роль индифферентной, отрешённой личности, что создало ему имидж слабоумного молодого человека в глазах многих испанцев. Вскоре он доказал, что они коренным образом ошибались.

22 ноября 1975 года, спустя два дня после смерти Франко, 37 летнему дону Хуану Карлосу ещё раз пришлось повторить церемонию клятвы, но уже в качестве короля Испании Хуана Карлоса Первого [19].

Таким образом, пропитавший наше общество, искусственно насаждаемый постулат о том, что диктаторы все до единого или параноики, или человеконенавидящие звери, не всегда оказывается вечно действенной, непререкаемой истиной в последней инстанции. История рода человеческого – очень сложный, полный противоречиями и парадоксами процесс, чтобы судить о ней какими-то легко усваиваемыми слоганами, а не трезвой оценкой определенных, конкретных явлений и ее экстраполяцией в нашем мышлении, чтобы не делать выдуманные трафареты обязательными к руководству догмами – как это с нами происходило не в таком уж далеком прошлом.

В своем первом выступлении перед кортесами молодой король, неожиданно, несколько раз подчеркнул термин «согласие», когда объявил, что «в Испании начался новый

этап перехода к свободному, современному обществу». Он прекрасно знал, что такого рода «мирная трансформация» вовсе не была легким делом, так как реальные бразды правления держали в своих руках реномированные ортодоксальные франкисты, которые и не собирались уступать франкистские традиции и свои привилегии.

В первую очередь, в результате длительных и сложных переговоров, дон Хуан Карлос смог достичь того, что на пост председателя кортесов и королевского совета (по франкистским традициям эти посты занимало одно и то же лицо) был избран его воспитатель и наставник – профессор политического права Мадридского университета Торкуато Фернандес-Миранда. Вторым большим достижением молодого короля было то, что в июле 1976 года он смог назначить на пост председателя кабинета министров своего кандидата – Адольфо Суареса. При бывшем правительстве Суарес занимал пост министра - генерального секретаря франкистской партии «Национальное движение», что придавало ему своего рода легитимность в глазах франкистских бонз.

С помощью двух блестящих, гибких политиков летом 1977 года король смог провести несколько реформ, которые демонтировали устаревшие структуры франкизма и открыли путь демократическим преобразованиям. Среди проведенных реформ наиважнейшим был законопроект о конституционной реформе. Наряду с этим, король, осуществив почти детективную миссию, смог достичь соглашения с вернувшимся в Испанию легендарным лидером компартии Сантьяго Карильо о том, что коммунисты больше не обратятся к манифестациям и иным деструктивным мероприятиям для проведения ультрадемократических, но в той обстановке бесперспективных реформ.

В октябре 1977 года был подписан т.н. «Пакт Монклоа» - соглашение о взаимных уступках между представленными

в Кортесах всеми партиями и правительством, с целью «национального примирения» и открытия пути для представительной демократии. В декабре следующего года на всеобщем референдуме был принят одобренный проект демократической конституции, который триумфальным аккордом завершил существование режима франкистской диктатуры.

Ясно, что старые, «забетонированные» франкисты ненавидели это «отклонение» от, по их мнению, верного единственного пути. 23 февраля 1981 года консервативные офицеры армии ради спасения франкистского режима обратились к последнему выходу из положения – к военному путчу. Тогда ворвавшиеся в парламент жандармы, под командованием вице-полковника Техеро «арестовали» 350 депутатов и министров. Именно здесь чётко проявились сила воли, смелость и значение военного воспитания дона Хуана Карлоса. Король, в военной форме, как высший главнокомандующий страны, ночью с экранов телевизоров известил испанский народ о том, что он приказал всем военным и гражданским властям не нарушать конституционный порядок, что монархия будет категоричной и не допустит никакого посягательства на процессы демократизации.

Хосе Луис де Вилальонга, маркиз де Кастельвель в своей, очень интересной книге «Король. Беседы с королём Испании доном Хуаном Карлосом Первым» пишет, что после той ночи – «Для миллионов испанцев дон Хуан Карлос не был больше наследником «в ранге короля», назначенным генералом Франко. Он стал истинным королём Испании» [20].

Поддержка народа и лояльных вооружённых сил оказала безусловную помощь в деле проведения демократических перемен и путч провалился с позором. Испания непоколебимо встала на путь демократического развития, экономического, социального и политического подъема во главе с молодым,

всесторонне образованным, уравновешенным, блестящим семьянином монархом – доном Хуаном Карлосом Первым, рядом с которым стоит также образованная, добрая и бесспорно симпатичная королева – донна София, сестра последнего короля Греции Константина.

* * *

Я глубоко убежден, что уважаемые авторы имели в виду именно такой реформаторский путь и именно таких короля и королеву, когда нам, переутомленным многолетними, бесконечными перипетиями амбициозной болтовни некоторых, перипетиями непонятных «политических» круговоротов, бессмысленных военных авантюр, предлагают «восстановление» (?!) несуществовавшей конституционной монархии. Однако где же или такой диктатор, или такой же кандидат в короли?

Вместе с тем, было бы хорошо, если они доверились бы нам, простым смертным - всё же кого они видят будущим королем Грузии, поскольку ни один представитель традиционной династии Багратионов, проживающий за пределами Грузии, не тянет не то что на короля, но даже на простого министра. Один же единственный законный наследник королевского престола - Нугзар Петрович Багратиони, сын талантливейшего человека – Петрэ Грузинского, за которым, в далеких 30-40-ых годах мы - дети с улицы Крылова, часто бегали по пятам из-за его удивительно красивого поседевшего облика и всем известного мужества, не знаю, готов ли взять на себя эту труднейшую миссию и сколько он должен ждать, когда же его пригласят занять престол уважаемые авторы и их единомышленники?

Или пусть они хотя бы известят нас – зрителей, до умопомрачения уставших от суеты нескончаемых

кандидатов, претенциозных, надутых, рвущихся в президенты - какого же представителя новой династии имеют они в виду для восшествия на будущий, воскресший из небытия престол?

Если мне, рядовому гражданину Грузии, простит читатель, то в заключении я всё же напомнил бы им строки Великого Ильи Чавчавадзе:

«...Что пользы плакать над давно забытым,
Жестокой дланью времени убитым,
Что проку над былой грустить бедою?!
Пора идти нам за иной звездою.
Пора глядеть нам в будущие годы,
Ковать судьбу грузинского народа...»

* * *

Президент Эдуард Шеварднадзе, 11 августа текущего года, в своём традиционном радиоинтервью, во всеуслышание некоторым Фомам-неверующим, отметил, что «Мы строим независимую, демократическую, свободную страну, в ней главный приоритет - человек, его интересы, его личные стремления» [21].

Итак, первый этап становления политической демократии мы, так или иначе, на протяжении последних десяти лет, тяжело, с трудом продвигаясь вперед, с болезненными отступлениями, но все же прошли. И неужели сейчас уважаемые авторы и их единомышленники желают перескочить из сегодняшней Грузии назад – в эфемерную конституционную монархию, с восстановлением княжеств и поместий, укоренением дворянского сословия, выделением им имений или же весомых пенсий, созданием особой «Палаты лордов» в нашей говорильне – парламенте, крестьянам же... «взаймы» пару быков или буйволов, для

труда в поте лица своего на земельных участках, выданных демократическим правительством в ходе т.н. «приватизации» - для пропитания свалившихся с неба господ?!

Вправду ли кажется уважаемым авторам и их единомышленникам нечто подобное реальным грядущим для Грузии XXI века?

Храни нас, Господь, от подобной напасти!

Источники и литература.

1. Освальд Шпенглер. Закат Европы, т. I. (Пер. с нем.) – Москва, 1993г., стр. 113.
2. «Республика Грузия», № 170, 30 июня, 2003г. (На груз. яз.).
3. Илья Чавчавадзе. Полное собрание сочинений в дести томах, т. 6. – Тбилиси, 1956 г., стр. 7-112. (На груз. яз.).
4. Там же, стр. 8.
5. Там же, т. 9. – Тбилиси, 1957 г., стр. 63-74.
6. Там же, т. 4. – Тбилиси, 1955г., стр. 208-210.
7. Там же, стр. 267.
8. «Новый завет Господа нашего Иисуса Христа. От Матфея Святое Благовествование»», VI, 5; VII, 1-2.
9. «Республика Грузия», №186, 16 июля, 2003г. (На груз. яз.).
10. См.: Геронти Кикодзе. Записки современника. – Тбилиси, 2003г., стр. 17-26; Давид Касрадзе. 1918 год: «Двуногие крысы». – «Республика Грузия», 30 августа, 2001 год. (На груз. яз.).
11. «Житие Грузии». том II. – Тбилиси, 1959 год, стр. 32. (На груз. яз.).
12. См.: «Классические документы демократии». - Тбилиси, 1994 г., стр. 20-31. (На груз. яз.).
13. Уинстон Черчилль. Рождение Британии. – (Пер. с англ.), Смоленск, 2002 г., стр. 264.
14. «Dictionary of World History». - Oxford, 1999, p.p. 69, 253, 261, 562 etc; Джон Маколей Тревельян. История Англии. От Чосера до королевы Виктории. – [Пер. с англ]. – Смоленск, 2001 г.
15. «Всемирная история Т.У.» – Москва, 1958 г., стр. 19-86; «История средних веков. Кн. 2». – Москва, 2001 г., стр.

250-284; "Weltgeschichte. Bd.1". – Leipzig, 1981, S.S. 401-412; Чарльз Диккенс, История Англии для юных. – (Пер. с англ.) – Москва, 2001 г., стр. 456 – 501.
16. J. Kirkpatrick. Dictatorships and double standards. – "Commentary", New York, 1979, vol. 68, №5.
17. «Республика Грузия», №226, 19 ноября, 1991 г. (На груз. яз.).
18. Хью Томас. Гражданская война в Испании. 1931-1939 гг. – (Пер. с англ.) – Москва, 2003 г., стр. 516-571.
19. «Современная Испания». – (Колл. авторов). – Москва, 1983, стр. 5-94.
20. Хосе Луис де Вилальонга, Маркиз де Кастельвель. Король. Беседы с королём Испании доном Хуаном Карлосом Первым . – Москва, 2003 г.
21. «Республика Грузия», № 213, 12 августа, 2003г. (На груз. яз.).

NODAR KIKVADZE

PHANTASMAGORIA FOR SAVING THE COUNTRY?

(A remark on "Georgievsky Treaty and the Future of Georgian State")

Tbilisi
2003

The approaching parliamentary and presidential elections have put extra strain to the economic, social and political situation in Georgia; unfortunately the strain is exceptionally negative. The people whose well-being and prosperity should be the sole caring of 161 (?!) parties and political unions registered at the Ministry of Justice, amazed and famished, closely watch the bacchanalia of opinions and admonitions, so profusely emitted upon spectators and listeners by pseudo-specialists deprived of success in practical activities, or by the incensed gossips left with no other pastime to amuse themselves. We cannot in such situation but recollect a brilliant formula of the famous philosopher Osvald Spengler: "A party – it is when the unemployed (Arbeitslosen) are organized by the loafers (Arbeitssheuen)." [1]

It seems to be natural that the confused nation believes that the only instructors, true pathfinders through this darkness are its intelligentsia, leading figures of science and culture – the persons it has been bringing up for decades with hope (even during the vindictive Communist regime!) and who now bear the obligation to show it a path to the enlightened temple.

Two famous scholars and political scientists – Mr. Omar Gogiashvili and Mr. Elberd Batiashvili must have dedicated their article published in the "Republic of Georgia" to solving this very puzzle [2].

Quintessence of this undoubtedly remarkable article is clarified at the end of it: "In short, our history will guide us to our future and we ought not to ignore it as we have already done. Recollection of Georgievsky Treaty should teach us that in the name of Georgian state heritage and historical veracity we are obliged to bring the issue of a constitutional monarchy to agenda... This will, at the same time, be a "lucky settlement" between the past of Georgia and its future" (emphasis is mine, N. K.).

Despite my great respect for my honorable colleagues (and former excellent students of mine), I feel obliged to declare – this time they have definitely been deceived by their sense of moderateness and I suppose by political intuition as well.

From the very start we are dealing with some odd misunderstanding. Our respected authors suggest: ". . . Let us recall Ilia.* Let's take a look at his program articles – "Life and Law," "Political Review. . ." In these articles he reviews Georgievsky Treaty and the whole range of problems connected with Russia through the concrete-historical situation."

As I came to doubting my knowledge of Ilia's heritage, I once more read the above-mentioned articles. In "Life and Law" written in 1877-1881 Ilia touches the social-economic situation in Georgia following the abolition of serfdom and various controversial law issues [3]. I could not find even a single word either about Georgievsky Treaty or assessment of political situation by Ilia. It may be that *I* could not uncover the subject under discussion – I would be really grateful if the respected authors could give a clue to me. More grateful I feel for convincing myself once more of perspicacity and verity of Ilia's analysis: "No matter how rich a country is, if human rights and obligations are hard to identify and are not determined definitely and positively, popular welfare and success lag behind and are hampered, our country is an excellent example for it" [4]. Does this not remind you, my dear fellow compatriots, of our tough reality?

As for "Political Review," in the two articles written in January-February of 1882, Ilia reviews political crisis between Prussia and France and foreign political collisions of European states (including Russia) [5]. I may be mistaken and there does exist some other "Political Review," but anyhow, this article does not mention a word on Georgievsky Treaty.

A brilliant analysis of Georgievsky Treaty and the situation of that period in general was given to us by the great father of our ungrateful nation (righteous Ilia was deprived of life by a bullet shot from a Georgian's hands) in his wonderful article "A Hundred Years Ago."

---

* Ilia Chavchavadze (1837-1907) – the most outstanding Georgian writer and public figure of the second half of XIX and the beginning of XX centuries. He (together with Akaki Tsereteli) was the founder of a modern Georgian Literature and the greatest enlightner of Georgia. He was canonized by Georgian Orthodox Church under the name Saint Ilia the Righteous.

Here is what Ilia wrote in 1899: "Persia, as well as Ottoman Empire knew very well how important was capturing Georgia for those who could manage to be the first. Obtaining a foothold in Georgia meant exercising influence upon the whole West Asia and Asia Minor and controlling the fortune of Asian politics in order to threaten other nations. Besides, neither Persia nor Ottoman Empire wished any other country to come closer to it by capturing Georgia, because Georgia was spread out as the border and route for both countries . . .

This bilateral hostility was not new for Georgia. Though Persia and Ottoman Empire, guided by this intent assaulted our country for a number of times, Georgia somehow managed to rebuff them both and did not surrender to any of them. The country has been destroyed, devastated many a time, bordering parts have been cut away from it, but its heart was never broken. Georgia was struggling, it was crucified again and again and never gave up. This tiny country, a handful of nation having passed through these troubles and hardships arrived to the end of 18th century. It managed to reserve its religion, language, national identity. When strengthened Russia stepped onto northern Caucasian mountains and the long-suffering Georgia turned to Russia, the enemies and especially Persia became more ferocious.

The fact that Lezhgins became more active and started oppressing the feeble king (Giorgi XII, N.K.) added trouble to the situation; encouraged by Akhaltsikhe Pasha they ravaged the country here and there. Besides, things were out of order in royal family as well. Widow queen Darejan on the one hand, brothers on the other – all of them were rioting and did not obey the king . . .

He had no other way out: cooperation with Persia or Ottoman Empire or with Russia in order to save Georgia from so much trouble and grievances" (emphasis is mine, N.K.) [6].

The respected authors, instead of considering Ilia's analysis and estimations, do not hide their negative approach to Georgievsky Treaty and its proceedings, as if fatigued Georgia, surrounded by numerous foreign and alien enemies, had any other choice at that time in that very situation. The then-political elite, including the kings Erekle and Giorgi had, I suppose, no idea that in the far west a mighty new state – the United States of America was building up and its leaders – George

Washington and Thomas Jefferson and others, even than were thinking of Georgia and were imploring their future heirs to look after Georgia, even . . . in 21st century!?

In history, if it is really history and not a bunch of legends, there should be no subjunctive mood – depicting past memories and events is a chronicler's job, and very honorable job indeed. Assessing past events from the present perspective is more common for trifler non-professionals who look more like stylish false political scientists and not true historians.

Therefore, despite his great authority I cannot help disagreeing with academician Ivane Javakhishvili, when he, according to the quotations cited by the respected authors blamed King Erekle for "political naivety" – in connection of Georgievsky Treaty and Russian orientation.

Ilia Chavchavadze takes totally different approach to Erekle's activities in his article "A Hundred Years after the King's Death." [7]: "Georgian nation itself described generosity of King Erekle and put all the merit of the great hero in two or three words, when it felt that it had lost King Erekle and that "the country will never ever see Erekle's fighting sword. . ." This great love of nation is an unfailing proof to the king's generosity. This iron personality of King Erekle is not an imagined and fallacious epithet, this word was born in the heart of the nation, and burst out of it, like gun powder, when fire falls upon it. The nation is a speaker here; people are, as a rule extremely taciturn and reserved in such cases and do not resemble a scholar entrusted with the job to attach names to the unknown for favoring people. Nation's voice is the voice of God – and this proves to be true especially in such cases, since people's praise is a treasure hardly ever won without real merit and worth, and many outstanding people in history cannot claim the name to be granted by people themselves."

I am afraid I have done a little too much and exhausted my dear readers with endless quotations from Ilia. The only reason for this, however, is that now it is extremely important for us – people tired with incessant and senseless pseudo-political invectives of present-day orator Democrats – to find the way of truth, to decide who should we rely upon in the course of political assessment of historical events – spiritual and judicious father of Georgia, Saint Ilia the Righteous, or the great

historian, to whom a priori "russiaphobia," as the respected authors kindly inform us, was not an unknown fruit at all.

Whom should our faith belong to – to Great Ilia or to present-day false patriots, hardly ever having even opened the New Testament; those who cross at the sight of each church, "... as the hypocrites; for they love to stand and pray in the synagogues and on the street corner; in order to be seen by men;" those who think it wise and courageous to shift their own faults and evils to Russia (or to the president, by the way) and do not remember the words of our Lord Jesus Christ:

"Not judge lest you be judged.
For in the way you judge, you will be judged; and by your Standard of measure, it will be measured to you." [8]

Who is to be trusted – trifler political scientists with tender affection for TV appearances, or the eternal knight of Georgian poetry Nikoloz Baratashvili, who beseeched King Erekle in 1842:

"Your sons who have now fled the country
Shall bring the light and sweet tunes forth;
The spirits burning with love and light
Shall melt the frost and ice of North.

Kartli's not threatened any more
From Kaspian shores, or Black Sea coast,
The sons of former foes of ours
Shall bring us friendship, warmth and hope."

I am more than ready to listen to any opponent's arguments, but only in case if we shall be guided by a brilliant postulate of Khevian Lelt Ghunia: "Let our minds belong to ourselves," our minds, and not our stomachs or pockets, as most of our unknowledgeable "orators," or the newly-baked politicians, hungry for comfortable armchairs, think.

I am ready to apologize publicly, if the authors can prove with reasonable arguments how could Georgia – divided into three kingdoms and four principalities, with Samtskhe-Saatabago invaded by Ottomans,

deprived of regular and well-trained army and strong allies, a small brave nation exhausted with endless wars and invasions, resist two terrifying beasts – Sunnite Ottoman Empire and Shiite Persia, how could it save its "Language, Homeland and Religion" – foundation of its existence and national identity.

And no particular brainstorming is required for guessing why did Russia not provide assistance to Georgia without awaiting any benefit – the simple reason for this is that Russia was an immense feudal empire with its own selfish interests, just like most European states in that period and besides, it was terrified with the results of Great French Revolution. I wonder if any sane person in the world sincerely believes that NATO or Eurocouncil member states are guided solely by supreme, unselfish human ideals; that the USA and Great Britain demolished Hussein's regime and unparalleled monuments of human civilization in Babylon, Ninevia and Baghdad together with it only for the sake of Christian philanthropy?

There is obviously no doubt that at the beginning of the 19th century when neither the hero "Patara Kakhi" (King Erekle), nor his feeble heir was alive, when intrigues, enmity and confusion between the royalty and nobility were under way, in the absence of so-called "people's political will," to lose state sovereignty was great evil in truth, but not all evils are equal.

May be time has come when we should acknowledge the necessity for legalizing an ingenious formula of Iosif Stalin – "the least evil." Historical rightness of this formula was once more depicted in the memoirs of a brilliant Georgian historian academician Niko Berdzenishvili - "Visiting Stalin."

"I (Stalin, N.K.) consider it essential to comment at the end on the choice of Georgia, that feudal discord and complicated foreign relations have devastated the country, that Ottoman Empire and Persia were unquestionably unacceptable for it: under Persian rule Georgia would be doomed to becoming Fereidanian (Persian), under Ottoman rule – Turechina (the most barbaric form of feudal relations). . . that Russia (the choice), was an evil, but the least one in that historical situation.

We have nothing left to add, quite a proper remark" (emphasis is mine, N.K.). [9]

This passage for public discussion – if you please.

* * *

But this "anti-georgievsky overture" seems to be needed for the respected authors only for the single reason that "this time we will touch one specific problem connected with Georgievsky Treaty which we consider to be one of the fundamental issues in the construction of Georgian state. We are talking about one of the most well-known and, may we argue, successful (??) forms of political system established in the contemporary world – constitutional monarchy."

So here comes the gist of the issue – fascinating phantasmagoria of a constitutional monarchy for the 21st century Georgia!

Allow me wonder how did our respected authors conclude that constitutional monarchy is "one of the most well-known and successful forms of political system?"

If we take a mere glance at the ten economically "most successful countries" in the world we shall not miss the fact that only two of them are constitutional monarchies – Japan and Great Britain, and even they occupy only the third and the eighth positions (data of 2002). Even in Europe, which is the "final haven for Georgia" according to our president's judgement, most of states, (as in the rest of the world) are republics, and not constitutional monarchies.

As for the political form of a state system, probably, the authors should have given a kind advice to the states of American continent together with Georgia, including the USA, to adopt "the most successful" form of political system – since there are no constitutional monarchies there.

I have also to remind the respected authors of the fact that out of more than 40 constitutional monarchies that, according to their calculations, exist in contemporary world, unfortunately not "all of them possess high standards of living, stabile political and social-economic development" – examples would include Butane, Nepal, Lesotho, Swaziland, etc.

But this is not the only surprise. More surprising I find the fact that the respected authors feel free to assert that "first and foremost out of these arguments is that this form of a state system is a kind of restoration and continuation of natural-historical process of Georgian state development." It turns out that in the history of our long-suffering country there once existed a constitutional monarchy, and allegedly, however strange it may seem, a constitutional monarch as well, and we, feeble-witted Georgians rejected all this and when given a chance, for some reason or other founded an infirm "democratic republic" on May 26, 1918! [10]

So let us have a bit of history – not desired and disguised, but real one.

Establishment and formation of a constitutional monarchy is a pure European phenomenon, prepared by certain specific pre-conditions. None of the eastern countries had ever experienced and could not, in fact, experience anything like it until the end of the 19th and the beginning of the 20th century. First constitutions of eastern countries were proclaimed in Ottoman Empire in 1876 (the so-called "Midhat Pasha Constitution," shortly afterwards cancelled by the bloody sultan Abdul-Hamid II), in 1889 in Japan, in 1906 in Iran, and even they were borrowed from European experience and not resulting from immanent development of these countries.

As for Isnis Karavi* incident at the beginning of King Tamar's reign, believed to be an origin of parliamentarism and a constitutional monarchy by some a little too assiduous scholars, it was, as we remember, terminated after "diplomatic mission" of two prominent ladies Khuashaki Tsokali and Kravai Jakeli and "again did King Tamar take her throne blessed by the Lord..." – as an absolute monarch (!) ... " ... with the support and unanimity of all the seven magnificent kingdoms." [11]

A constitutional Monarchy is a specific variety of monarchial government when a monarch's power is limited through a proclaimed constitution by the elective legislative body – parliament, when a court sys-

---

* Isnis Karavi – landlord's attempt to limit king's power leaving him an executive function only, that began by putting up a deliberative tent (Karavi) near the King's palace.

tem is independent from a monarch, etc. Contemporary constitutional monarchies are presented through two forms – dualistic and parliamentary.

First of them is a transitional stage from an absolute monarchy to parliamentary one. A monarch's sovereignty is to certain extant limited with constitution. However, due to historical fragility of democratic institutions it still officially retains broad range of governing priorities. The governments, though formally dually responsible before monarch as well as parliament, are, in fact, subordinated to a monarch. Marocco,

Jordan, Thailand, Malaysia and Nepal are constitutional monarchies of this sort.

In a parliamentary monarchy a monarch performs only the duties of a leader. A government – in fact and in truth is subordinate to a parliament – a supreme legislative body, preeminent among other state authorities. Great Britain is the classical example of a parliamentary variant of a constitutional monarchy.

Before it achieved the modern status of European and than world standard of a political system, the kingdom of England (known as Great Britain only from 1707) went through the complicated way of hardships and cataclysms.

The first brick (or even a rock) in building this system, which to certain extant limited kings' licence towards their subjects was "Magna Carta Libertatum," i.e. "the great charter of liberation," extorted from John the Landless in 1215 by English barons. But this document was in no way a "classical document of democracy" [12] as it was baptized by the "Caucasian Institute for Peace, Democracy and Development" founded in Tbilisi in 1994 (I have no idea whether the institute with such a pompous name exists today or what kind of activities it performs).

If we trust the legendary prime-minister and quite a good publicist Winston Churchill, - "the Charter does not make mention not only of a parliament, but any type of representation apart from barons. Great mottoes of future could not find place here. In reality "the Charter" served for satisfying feudal interests" [13].

In his well-known book "The Birth of Britain" Winston Churchill underlines that "the Charter" does not offer any instructions concerning a democratic government or human rights, that it is not a declaration of a constitutional doctrine, but a manual for improving current evils of a feudal system. This example should be sufficient enough for learning how careful we should be while estimating past events not only of our country but foreign countries in particular.

Endless enmity and clashes between royal family branches and feudal lords was put to end by the 30-year war of "Red and White Roses" between York and Lancaster family (1455-1485).

In August 22, 1485 the last of the Yorks – "genius of evil" – Richard III was deprived of life in a battle near Beauthwort. The throne was taken by Henry VII, Earl of Richmond and an absolute monarchy of Tudor family was established in England. World-known kings Henry VIII and Elizabeth I governed the country with an iron hand in this period.

It was Henry VIII who initiated one of the most prominent events in the history of England (like in a number of other European states following religious wars). In 1532 the so-called „royal reformation" was carried out and in 1534 „a law about supremation" was adopted, according to which the King himself maintained the responsibilities of Archbihop of the „Anglicanized" church and secularized the vast catholic church property previously ruled by the Popes in Rome. This fact was of utmost importance for England as it undermined the strong influence of religion upon politics and gave way to politization of public life. Economic, social and cultural progress of the country from this period is closely connected with state-monarchial policy, a stabile political regime and not to outdated dogmas of global ideology of the Catholic Church. (These processes were characteristic to certain extant for France and the Netherlands) [14].

All these contributed to rapid economic progress in England (and in Northern-Western Europe in general) and to strengthening progressive social layers, acting as a considerable force even in early feudal period – free peasants, representatives of a local self-government and the so-

called "gentry" – "new nobility" and the enriched town bourgeoisie.

This sharp increase of economic strength and antiabsolutist political claims of these forces stipulated an intense conflict between them and the second representative of a new Stuart dynasty Charles I. The conflict ended with victory of one of the early bourgeoisie revolutions and on January 30, 1649 an unprecedented event took place – according to the verdict of tribunal appointed by the parliament the anointed king was beheaded.

However, protectorate of the great politician Oliver Cromwell – one of the leaders of the revolution and the commander-in-chief of the army (1653-1658) – could not finally establish the republic (Commonwealth) proclaimed in 1649 through harsh confrontations between old and new classes. So on May 9, 1660 royal governance was restored in England – an emigrant vagabond prince of Wales Charles was invited to reign. Thirsty for sweet life, a women-chaser king was named "the jolly king" by people for his volatile character.

Charles II attempted to restore feudal regime and priorities of Catholicism, forced by a secret agreement concluded instead of vast subsidies of king Louie XIV – the absolute monarch of France. But this time new political forces, now strong enough, managed to impede the king's "initiatives." In 1673 the parliament adopted the so-called "Test Act," which prohibited Catholics and "non-Christians" to occupy positions in state service without conferring Anglican faith. In 1679 the same parliament adopted "Habeas Corpus Act," which undermined the king's and its administration's licence and established that legality of arrests should have been considered in the court and countersigned by a judge. According to the "Act" a prisoner could be released on bail by paying a great amount of money.

Charles II, having passed away in February of 1685 was substituted by his younger brother – Duke of York, a rude, inconsiderate Catholic James II. His extremely reactionist policy, discharge of the parliament, establishment of a permanent army of 40 thousand and unveiled attempts to restore Catholicism caused serious apprehension of conservatories ("Tories") and their association with new forces emerged af-

ter the revolution, presented by liberals ("Whigs") in the Parliament.

In June 30, 1688 they jointly addressed the stateholder of the Netherlands, son-in-law of the king – prince Willhelm the Orange to arrive in England together with his spouse – the daughter of James II princess Mary and take English throne. The abandoned king had to flee from England to France. In January of 1689 a specially assembled parliament-convent officially elected Prince Orange and Princess Mary as the King and the Queen – William III and Mary II.

A peaceful coup was baptized as "Glorious Revolution" by panegyrizing historians. Obviously though, there was nothing revolutionary, and moreover, "glorious" in it, though it did indeed put Bourgeoisic Revolution of England to an end.

In February 13, 1689 parliament-convent solemnly proclaimed "Declaration of Rights," transformed into a law in autumn – "Bill of Rights." It was the first constitutional act forming a solid basis for new construction of the political system, which had to finally exclude and it did really exclude any possibility for restoring absolutism in England.

"Bill of Rights" contained the most essential guarantees for the new form of the governance: a king did not have any right to suspend or cancel laws adopted by the parliament, /rights of a suspension and absolute veto/; he was deprived of the right to fix and collect taxes; to have a permanent army without parliament's permission; freedom of parliamentary elections and its regular regime was proclaimed; freedom of speech was encouraged for the members of a parliament /only/ ; rights of a court and a jury were increased, etc. [15].

Formation of a constitutional monarch was not, for sure, a painless process. Confrontation between a parliament and kings, a parliament and governments, parliamentary parties took place in the following centuries as well – though basis for constitutional system remained solid. Such political stability and rapid economic growth determined Britain's leading position on seas and oceans; its gigantic colonial empire – source of immeasurable wealth was formed mainly at the expanse of rough violence; Great Britain was made the "world workshop" throughout XVIII – XIX centuries.

For quite a long time Great Britain remained the sole haven of the political democracy in Europe. Here absolutist regimes were transferred into constitutional monarchies only after the new wave of bourgeoisie revolutions of 1848 – in Prussia, Austria, Italy, Spain, etc. – except obsolete Ottoman and Russian empires.

It was substantial analysis of historical events, contemplation of logic of their course that gave right to Professor Jean Kirkpatrick, a well-known American conservator political scientist (with the authentic and not exaggerated Georgian meaning of this notion), representative of the USA in the UN during President Reagan's administration in 1981-1984 to make the unmistakable conclusion:

"... Establishment of democratic institutions is particularly difficult /accent belongs to Ms. Kirkpatick. N. K./ Certain standards of economy and living, universal education of population, developed middle class, active participation of population in political processes, ability and readiness of state servants for compromises, rejecting violence in politics, ability of leaders to adjust to political defeats and much more are required for this. All this is called by the general name of "political culture."

In the small number of countries with developed democracy, it has passed through the long way "preparation period," when political leaders were getting used to peaceful co-existence with dissidents, peaceful cooperation with the opposition. And the opposition got used to the idea that the present government may be defeated through a political struggle and it should not be overthrown by force. People have learned how to influence a government and have felt the result of these efforts. England, the USA, France and a number of other countries may serve as examples of such a long way leading to democracy. It took them decades and sometimes centuries for this" (emphasis is mine, N. K.)[16]

I introduced this opinion to Georgian society back in 1991 in the article "Dictatorship or Democracy?" Unfortunately though without any results [17].

And peaceful transformation from the absolutist monarchy (i.e. political dictatorship) to the constitutional monarchy (i.e. the initial form of

political democracy) only took place, as far as I am concerned, in Francist Spain in the 70s of the present century. You may call it a historical paradox. Too much complicated history of humankind is full of such paradoxes.

In April 1931 a bourgeoisie-democratic revolution overthrew Bourbon Dynasty in Spain and proclaimed a republic. King Alfonso XIII emigrated and passed away in Italy in 1941. He bequeathed his rights on non-existent throne to his younger son – Earl of Barcelona Don Juan. Following the bloody civil war of 1936-1939 pro-Fascist dictatorship of General Francisco Baamonte Franco was proclaimed, and not without support from western countries /unwilling to allow existence of one more socialist or communist state this time in the western Europe apart from the USSR/. The General, in opposition to monarchists' hopes, refused restoring monarchy. Don Juan the Barcelonian rejected this regime, as "unacceptable for Spanish traditions." [18]

In June of 1947 Spain was proclaimed a kingdom, but Dictator Franco, whose flexible policy saved the country from being involved in the clashes of World War II, left for himself the right to personally appoint a king or a regent. In July of 1947 the majority of population approved a law on "heredity of state leader position."

By the end of August, 1948 Franco invited Duke Don Juan from Barcelona to his yacht and declared him that he considered his 10-year-old son – Juan Carlos, and not him, to be an heir to Spanish throne. At the same time he suggested that Duke sent his son to Spain – to complete his education "with Spanish traditions."

The young prince, being enrolled by this time in a Catholic college in Switzerland, had good knowledge of French, English, Italian and Portuguese languages apart from his native Spanish /generally it is very advantageous if not essential for a civil servant to know at least one foreign language/.

Following his return to Spain and meeting with the almighty dictator in November 24, Don Juan Carlos proceeded with his studies with private teachers pursuing a secondary school curriculum and completed the first stage of education in 1954. After this he graduated from land,

naval and flying schools of the armed forces obtaining the ranks of the Captain of army, naval lieutenant and aviation captain. All this was not a feigned sinecure and he did indeed become a Spanish officer, with substantial knowledge tested for a number of times in future. Besides, the prince obtained a considerable humanitarian education at the faculty of Philosophy and Law at the University of Madrid. Don Juan Carlos often had meetings with Generalissimo Franco and had long talks with him. He remembers that "Caudilio used to be extremely polite and sincere with him."

In July 22, 1969 he swore an oath in front of Spanish Cortess / parliament/ as an heir of the state leader at king's position. Of course Franco hoped that the prince, educated so, would continue ruling Spain in the scopes of Francist traditions and laws established by himself. Through all this time the heir had to perform the troublesome role of an indifferent, apathetic person, winning for him the image of a senseless young man in the eyes of the Spanish. However very soon he proved that they were well mistaken.

In Novermber 22, 1975, two days after Franco's death, 37 year-old Don Juan Carlos had to repeat the oath ceremony – this time as the King of Spain Juan Carlos I. [19]

Therefore artificially established postulate in our society that all dictators are either paranoiac or inhumane beasts does not always happen to be the paramount truth. History of humankind is very complicated, full of paradoxes and controversies and most frequently we think of it by certain fancy images and not by the sane extrapolation of particular concrete circumstances and we should not be guided by dogmas, stereotyped phrases – as this has already happened to us.

In his very first speech before Cortess the young King several times underlined the word "consent," when he declared that "a new stage of transition to a free, modern society has begun." He knew very well that such a "peaceful transformation" was not an easy task at all, since renamed orthodox Francists had the reins of government in their hands and they were in no way ready for yielding Francist traditions and their privileges.

At the start, after extensive and complicated negotiations Don Juan Carlos managed to achieve that his teacher and mentor – a professor of political law at the University of Madrid, Torquato Fernandes-Miranda was elected at the position of a chairman of the royal council and Cortess. The second major achievement of the young king was that in 1976 his candidate – Adolfo Suarez became the head of the cabinet of ministers. In the previous administration Suarez had the position of a minister – secretary general of Francist party of "national movement" which granted him a certain legitimacy in the eyes of Francist bonzes.

With the assistance of two brilliant flexile politicians the King managed to carry out several reforms in 1977, having destroyed obsolete structures of Francism and gave way to democratic transformations. The most important among them was a bill on the constitutional reform. At the same time, the King was successful in concluding an agreement with the legendary leader of Communist party – Santiago Carillio on that communists' not conducting manifestations and other destructive measures for carrying out ultrademocratic though unpromising reforms.

In October 1977 the so-called "Moncloa Pact" was signed – an agreement between all the parties and governments present in Cortess on mutual concessions in order to open doors for representative democracy. In December of the next year a constitutional democratic project, approved at general referendum was adopted – ending Francist dictating Regime in a triumphal way.

Obviously old, "cemented" Francists hated this "deviation" from, what they believed, the only proper route. In February 23, 1981 conservative officers of the army made the last effort to save Francist regime – a military putsch; gendarmes, led by vice-colonel Teherro having entered parliament using force, "arrested" 350 deputies and ministers. In this situation King Don Juan Carlos proved himself a courageous, willful, military well-educated person – the King dressed in military uniform as the commander-in-chief of the country, informed the Spanish nation in his television presentation that he had given an order to all military and civil authorities to keep a constitutional order, that the mon-

archy is going to be categorical and shall not allow anyone to interfere in the process of democratization.

Jose Luis de Vilalionga, Marquis de Castelveel notes in his rather interesting book "The King. Talks with the King of Spain Don Juan Carlos I" – after that night "for millions of Spanish people Don Juan Carlos was not merely an heir appointed by General Franco at the "position of king." He became a true King of Spain." [20].

The support of population and loyal armed forces ensured an unanimous support of democratic transformations and the putsch was disgracefully smothered. Spain set forth its way to the democratic development, economic, social and political ascension headed by the young, universally educated, reserved monarch and an excellent family man – Don Juan Carlos I, supported by his equally well-educated, compassionate and a very sympathetic queen – Donna Sophia, sister of the last Greek King Constantine.

* * *

I am more than sure that the respected authors were thinking of such a reformative route and such king and queen when they were offering to restore /?!/ the never-existing constitutional monarchy to us – people tired with endless incongruous "political" storms, absurd military adventures, egotistical babbles. But where shall we find either such a dictator or such a candidate for king's position?

It would really be nice if they could inform us, mere mortals – who do they imagine as a future leader of the country since none of the representatives from Bagrationi Dynasty are no good even for the position of ministers not to say anything about making them kings! I cannot say whether the only legal heir to royal throne – Nugzar Bagrationi, the son of an extremely talented person – Petre Gruzinski who was the favorite of ours – children from Krilov street because of his very noble gray looks and well-known courageousness, is ready to undertake this too hard a mission.

Or may be they could tell us – spectators already sick of malicious, disgraceful race of numerous candidates of presidency, which new dy-

nasty they envisage to be the patron of a future throne erected from purples and ashes?

Finally, if I may, I would like to remind them the words of great Ilia:

"Let us not weep and mourn and cry
For what's been taken by cruel time;
We should stop longing for the past,
We should now chase a new star,
We should start building our future
To give the people hope and might."

* * *

Mr. President, Eduard Shevardnadze, on August 11, in his traditional radio interview, made it quite clear for some unfaithful Thomases that "We are building an independent, democratic, free country, where a human, his interests and personal aspirations are chief priorities."[21]

Therefore, we may assume that we have already passed through the first stage of establishing political democracy, slowly, with painful reversing, complicating forwarding, but we passed. And now shall we believe that the respected authors really think that moving back to an ephemeral "constitutional monarchy, restoring principalities, establishing noble families, granting estates or lavish pensions to them, founding the house of lords in the parliament, and "lending" one or two oxen in a cart to peasants for cultivating land plots "privatized" by the democratic government in order to earn for living for the nobles – is the best future for the 21st century Georgia?

Save us God from this!

References:

1. Osvald Spengler. Dawn of Europe, Vol. 1, (transl. From German); Moscow, 1993, p. 113
2. "Republic of Georgia", No 170, June 30, 2003 (in Georgian)
3. Ilia Chavchavadze. Full collection of works, vol. 6, Tbilisi, 1956, p. 7–112 (in Georgian)
4. Ibid., p. 8
5. Ibid, vol. 9, Tbilisi, 1957, p. 63-74
6. Ibid., vol. 4, Tbilisi, 1955, p. 208-210
7. Ibid., p. 267
8. "New Testament of Our Lord Jesus Christ. Matthew Tells Good News," VI, 5; VII, 1-2 (in Georgian)
9. "Republic of Georgia," No 186, July 16, 2003 (in Georgian)
10. Geronti Kikodze. Records of the Contemporary. – Tbilisi, 2003, p. 17-26; Davit Kasradze. 1918: Two-legged Rats. – "Republic of Georgia," Augist 30, 2001 (in Georgian)
11. "Historical records: The Life of Kartli, vol. 11." – Tbilisi, 1959, p.32 (in Georgian)
12. "Classical Documents of Democracy." – Tbilisi, 1994, p. 20-31(in Georgian)
13. Winston Churchill. The Birth of Britain. – (transl. From English). – Smolensk, 2002, p.264
14. "Dictionary of World History." – Oxford, 1999, p. 69, 253, 261, 562 etc.; John Macolley Trevellian. History of England. From Chaucer to Queen Victoria. – (transl. from English).- Smolensk, 2001
15. "World History." – Moscow, 1958, p. 19-86; "History of Middle Ages.Book 2." – Moscow, 2001, p. 250-284; "Weltgeschichte." Bd. 1. – Leipzig, 1981, p. 401-412; Charles Dickens. History of England for Children. –(transl. Form English). – Moscow, 2001, p. 456-501

16. J. Kirkpatrick. Dictatorship and double standards.- "Commentary," New York, 1979, Vol. 68, No 5
17. "Republic of Georgia," No 226, November 19, 1991(in Georgian)
18. Hugh Thomas. Civil War in Spain. 1931-1939. – (transl from English). – Moscow, 2003, p. 516-571
19. "Contemporary Spain." – Group of Authors. –Moscow, 1983, p. 5-94
20. Jose Luis de Villalionga, Marquis de Castelveel. The King. Talks with the King of Spain Don Juan Carlos I. – Moscow, 2003
21. "Republic of Georgia," No 213, August 12, 2003 (in Georgian)

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი, 380028, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 1
☎: 29 09 60, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@posta.ge